

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI KEELE ÕPPETOOL

Reet Klettenberg

PERMISSIIVKONSTRUKTSIOON EESTI KIRJAKEELES

Magistritöö

Juhendaja dotsent Külli Habicht

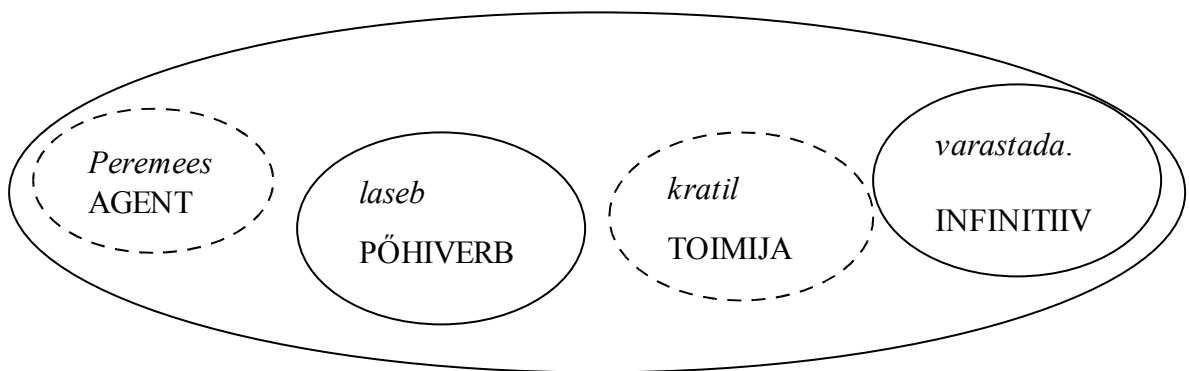
TARTU 2007

Sissejuhatus.....	3
1. Teoreetilised lähtekohad.....	6
1.1. Konstruksioonigrammatika.....	6
1.2. Permissiivsus.....	12
1.2.1. Permissiivsuse mõiste.....	12
1.2.2. Permissiivsuse ja faktitiivsuse seostest.....	13
1.2.3. Permissiivsusest ja permissiivkonstruktsioonist soome keeles.....	16
2. Permissiivkonstruktsioon eesti kirjakeeles.....	24
2.1. Permissiivkonstruktsioon eesti kirjakeele arengu taustal.....	24
2.1.1. Võõrmõjud eesti kirjakeeles.....	25
2.1.2. 17. sajandi kirjakeel.....	25
2.1.3. 18. sajandi kirjakeel.....	28
2.1.4. 19. sajandi kirjakeel.....	30
2.1.5. 20. sajandi kirjakeel.....	31
2.2. Permissiivkonstruktsiooniga lõimuvad verbid eesti keeles.....	33
2.2.1. Laskma.....	34
2.2.2. Andma.....	35
2.2.3. Kaskima.....	36
2.2.4. Lubama.....	36
2.2.5. Paluma.....	36
2.2.6. Võimaldama.....	37
2.3. Konstruktsiooni osalised.....	37
2.3.1. Permissiivverbid.....	37
2.3.2. Agent.....	46
2.3.3. Toimija.....	56
2.3.4. Infinitiiv.....	63
2.4. Permissiivse propositsiooni väljendamine sugulaskeeltes.....	65
Kokkuvõte.....	72
Lühendid.....	75
Materjali allikad.....	76
Kirjandus.....	78
On Permissive Constructions in the Written Estonian.....	82
Lisa 1. Permissiivkonstruktsiooni sagedus analüüsitud allikates.....	84
Lisa 2. Permissiivkonstruktsiooni sageduse pingerida.....	85

Sissejuhatus

Magistritöö eesmärgiks on käsitleda permissiivkonstruktsiooni arengut läbi eesti kirjakeele nelja sajandi ning analüüsida konstruktsiooni vormi ja semantikat. Permissiivkonstruktsioon on lubamist, võimaldamist, aga ka nende mõistete samasse võrgustikku kuuluvat palvet, käsku või teha laskmist väljendav konstruktsioon. Permissiivkonstruktsiooni vormiliseks tunnuseks on kaks verbi – pöördelises vormis lubava või käskiva tähendusega põhiverb ja infinitiiv, mis seonduvad permissiivlause teiste, fakultatiivsete argumentidega. Permissiivkonstruktsiooni tähendus võiks olla 'kedagi oma autoriteediga midagi tegema mõjutama, nii et tegevuse sooritajal on lõplik kontroll soorituse üle'.

Permissiivkonstruktsioon

Töös on kirjeldatud eesti permissiivkonstruktsiooni omadusi ja arengut: millises vormis ja missugused osalised selles esinevad ning kuidas konstruktsiooni on kirjakeele tekstides kasutatud alates 17. sajandist kuni 20. sajandi lõpuni. Vaadeldakse ka seda, missuguseid muutusi on konstruktsioon läbinud ning missugust algupära võiks see olla.

Materjali on uurimiseesmärgist lähtuvalt töösse valitud nii, et 17. ja 20. sajandist on rohkem lauseid, 18. ja 19. sajandist vähem, sest püütud on jälgida konstruktsiooni arengut kuni tänapäevani. Eriline tähelepanu on seetõttu kirjakeele algperioodil ja 20. sajandi lõpuks kujunenud seisul.

17. sajandi osas kattub magistritöös esitatud lausematerjal osaliselt minu bakalaureusetöös (Klettenberg 2004) käsitletud allikatega, kuid siinse töö tarbeks on aines uuesti läbi vaadatud ja märgendatud. Lisatud on ka analüüsi-aspekte.

Materjal on kogutud nii käsitsi (1739. aasta piiblist) kui ka vana kirjakeele (<http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/korpused.htm>) ja eesti kirjakeele elektroonilisest korpusest (<http://www.cl.ut.ee/korpused/baaskorpus/index.php?lang=et>). Materjali kogumisel on lähtutud formaalsest kriteeriumist: aines on leitud põhiverbi alusel. Nii saadud suurest materjalihulgast on edasise analüüsi tarbeks välja valitud infiniititarindiga laused. Selliselt kogunes uurimisaineks 1534 konstruktsiooni, milles esineb kuus permissiivset põhiverbi: *andma, käskima, laskma, lubama, paluma* ja *võimaldama*.

Töös püütakse välja selgitada, kas nn permissiivverbidel on mingi tüüpiline raam, millesse need sobituvad ja kas keelekasutajad tajuvad permissiivkonstruktsioonide obligatoorsete komplementidena mingeid kindlaid elemente.

Käsitluse teoreetiliseks aluseks on konstruktsioonigrammatika põhimõtted. Meetod on deskriptiivne, olulisel kohal on ka keelenähtuste statistiline iseloomustamine. Analüüs on diakrooniline, st vaadeldakse konstruktsiooni arengut ajas. Seoses permissiivsuse paigutumisega modaalsuse skaalale ja selle väljendamisega teistes keeltes (ungari ja soome) on töös riivamisi juttu keeletüpoloogiast. Konstruktsiooni algupära selgitamiseks on käsitletud ka võõrmõju küsimust vanemas eesti kirjakeeles.

Küllli Habicht on oma artiklis “Vana kirjakeele uurimine” (Habicht 2002: 150–151) nimetanud kaht põhilist ülesannet eesti vana kirjakeele uurimisel: elektrooniliste materjalikogude loomine ja kitsama teemaasetusega uurimused vana kirjakeele mõne perioodi, autori või nähtuse kohta, milles võiks olla arvestatud ka sugulas- ja kontaktkeelte andmeid. Sellest lähtuvalt olengi oma töös keskendunud ühele olulisele konstruktsioonile eesti kirjakeeles ja toonud paralleele soome ning ungari keelega.

Töö teoreetiliseks taustaks on konstruktsioonigrammatika, mille käsitus pärineb põhiliselt Adele E. Goldbergigi monograafiast „Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure” (1995). Suuremat tähelepanu on pööratud ka soome keele permissiivkonstruktsiooni käsitusele, mille autoriks on Jaakko Leino.

Töö koosneb kahest peatükist, millest esimene annab ülevaate teoreetilistest lähtekohtadest ning teine esitab eesti kirjakeele permissiivkonstruktsioonide analüüsi, lisaks ka põgusa võrdluse permissiivse propositsiooni väljendamise võimalustest soome ja ungari keeles.

Täna kõiki, kes on mind toetanud ja abistanud magistritöö kirjutamisel: minu ungari keele õpetajat Judit Berkit, kellelt sain selgitusi ungari keele grammatika kohta; mittefiloloog Leelo Jõulut, kellega sain arutada tööga seotud tehnilisi probleeme ja kes oli minu jaoks „rahva hääl”; oma head kolleegi Andres Bereczkit, kes julgustas ja õhutas mind põhitöö kõrvalt energiat ja tahet leidma magistritöö kirjutamiseks; ELTE eesti eriharu üliõpilasi, kes olid abiks ungari keelega seotud küsimuste lahendamisel; kolleeg Virpi Masoneni ja head sõpra Sonja Laitineni, kes abistasid soomekeelsete lausete analüüsimisel. Eriti tänulik olen aga oma juhendajale dotsent Külli Habichtile tema nõu, abi ja toetuse eest.

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1. Konstruksioonigrammatika

Konstruksioonigrammatikana (*Construction Grammar*) tuntud teoreetiline lähenemine on alguse saanud 1980ndate aastate algul California Berkeley ülikoolis. Ükski teooria ei arene aga vaakumis ja nii on ka konstruksioonigrammatikat suunanud ja mõjutanud erinevad lingvistilised teooriad. Jan-Ola Östman ja Mirjam Fried annavad ülevaate konstruksioonigrammatika ajaloolisest ja intellektuaalsest taustast (Östman, Fried 2004: 1–10), nimetades kõige olulisemana Charles J. Fillmore'i käändegrammatika mõju (*Case Grammar*), kuid konstruksioonigrammatikat on mõjutanud ka suhtegrammatika (*Relational Grammar*), *Gestalt*-grammatika (*Gestalt Grammar*), põhjakeskne fraasistruktuurigrammatika (ka peajuhitav (fraasistruktuuri)grammatika ehk *Head-Driven Phrase Structure Grammar*) ning freimisemantika (*Frame Semantics*).

Selline taust annab teooriale kognitiivse suunitlusega keeleanalüüsis Östmani ja Friedi arvates veenva põhja. Ühtlasi viitavad nad sellele, et lisaks inglise keele kohta tehtud uurimustele on konstruksioonigrammatikat rakendatud ka teiste keelte, näiteks tšehhi, jaapani ja prantsuse keele uurimisel, ning avaldavad lootust, et need tööd inspireerivad lingviste teisigi keeli konstruksioonigrammatika vahenditega uurima ning keeleüleseid üldistusi tegema. (Östman, Fried 2005: 8)

Konstruksioonigrammatika järgi on keele põhiüksuseks grammatiline konstruksioon. Konstruksiooni mõistet on kasutatud üsna laias tähenduses ning nagu ka Östman ja Fried märgivad, võib sellega tähistada peaaegu kõike, alates struktuurist üldiselt kuni näiteks selleni välja, mida väljendatakse terminitega *idioom* või *vormel* (Östman, Fried 2005:1). Konstruksioonigrammatikutele tähistab mõiste *konstruksioon* kitsamalt keeles juurdunud

tervikstruktuuri, vormi ja tähenduse kooslust, keelekasutaja jaoks lahutamatu tervikut, kus tähendust kannab kogu struktuur ja terviku tähendus pole tuletatav osade tähendustest.

Konstruksioonigrammatika on välja kasvanud huvist idiomaatiliste väljendite koha vastu kõneleja keeleteadmistes ja laiemalt keele grammatika vastu (Croft, Cruse 2004: 225). Östmani sõnul on konstruksioonigrammatika esmaseks eesmärgiks seletada keele kõiki konstruksioone. Konstruksioonigrammatika ei tegele esmajoones tavalisemate ehk keele tuumkonstruksioonide analüüsiga, vaid alustab keerukamatest konstruksioonidest, mis kuuluvad keeles perifeeriasse. (Östman 1988: 177) Seega pööratakse tähelepanu sellele, mis on keeles kivilinenud – idiomaatiline ja fraseoloogiline. Fillmore'i järgi on sellise aspekti kirjeldamiseks kaks võimalust: sõbralik ja ebasõbralik. Ebasõbralik viis oleks öelda, et grammatikanähtused saab jaotada tsentriks (tuumaks) ja perifeeriaks ning kritiseerida konstruksioonigrammatikat selle eest, et see keskendub perifeeriale. Sellest aspektist võib konstruksioonigrammatikat pidada triviaalseks ja edasilükatavaks (*postponable*). Triviaalseks, kuna tuuma peetakse tähtsamaks ning see sisaldab keeles loomulikku ja universaalset, ja edasilükatavaks, kuna tõsiseltvõetav koolkond püüab esmalt mõista tuuma olemust. Sõbralik viis oleks jagada grammatilised struktuurid lihtsalt ja keerukalt kirjeldatavateks ning öelda, et konstruksioonigrammatika tegeleb keerukalt kirjeldatavate konstruksioonidega. (Fillmore 1989: 19) Perifeersete struktuuride analüüsi põhjendab Fillmore sellega, et kui inimesed kasutavad konstruksioone, mis ei kuulu ühiskonna keelenormi piiresse, siis need kaks asjaolu koos – see, et inimesed neid kasutavad, ja see, et neid konstruksioone näiteks koolis ei õpetata – ei tõenda mitte ainult nende triviaalsust, vaid näitab ka käsitletavate konstruksioonide tähtsust. (Östman 1988: 181)

Konstruksioonigrammatika loojateks peetakse Charles Fillmore'i ja Paul Kay'd. Charles Fillmore võrdleb keeleteooriaid keeruliste masinatega, millel on palju liikuvaid osi, ja tõdeb, et kahjuks pole keegi siiani suutnud neid osi niimoodi ühendada, et me näeksime, kas mõni neist masinatest ka liikuda suudab. Fillmore seevastu tahab potentsiaalsetele konstruksioonigrammatika toetajatele anda ettekujutuse sellest, milleks see masin

võimeline on, kui ta kord valmis saab; näidata mõningaid selle osi ja veenda uurijaid selles, et see võib teha asju, mille vastu lingvistid peaks huvi tundma. (Fillmore 1989: 17)

Oma esmase eesmärgi poolest on konstruktsioonigrammatika sarnane teiste grammatikateooriatega, püüdes leida parimat viisi vormi, tähenduse ja kasutuse seoste esitamiseks. Kuid erinevalt paljudest teistest teooriatest näeb konstruktsioonigrammatika keele tähendust ja vormi lahutamatu tervikuna. Selle teooria keskseks mõisteks ja analüüsi põhiüksuseks on grammatiline konstruktsioon. (Östman, Fried 2005: 12)

Konstruktsioonigrammatika püüab anda tervikliku kirjelduse lausete vormi ja tähenduse omavahelise suhte kohta. Lingvistilise info edasiandmiseks kasutab konstruktsioonigrammatika grammatiliste konstruktsioonide skeeme. Skeem sisaldab infot selle kohta, milline osa on konstruktsioonil kogu lause tähenduses, ning selles võib edasi anda ka semantilist ja pragmaatilist infot. Grammatiline konstruktsioon sisaldab teatud hulga komponente, süntaktilisi kitsendusi ja komponentide semantika kirjeldust.

Fillmore väidab, et keele grammatika põhiosa moodustavad terviklikud struktuurid, grammatilised konstruktsioonid, mille abil luuakse sisukaid väljendeid. Grammatilise konstruktsiooniga seostub ka n-ö kasutusjuhend, mis võib viidata näiteks kõneleja kavatsustele, kultuuri- ja situatsioonitaustale jne, andes ka suuniseid konstruktsiooni sisaldava lause või fraasi tõlgendamiseks. (Fillmore 1989: 18)

Croft ja Cruse toovad oma konstruktsioonigrammatikate ülevaates (Croft, Cruse 2004: 257) välja neli suunda, mis keskenduvad erinevatele probleemidele: Kay ja Fillmore'i *Construction Grammar* (suurte tähtedega), Lakoffi ja Goldbergi konstruktsioonigrammatika, Langackeri kognitiivne grammatika (*Cognitive Grammar*) ja Crofti radikaalne konstruktsioonigrammatika (*Radical Construction Grammar*). Adele E. Goldberg käsitleb oma monograafias "A Construction Grammar Approach to Argument Structure" (1995) argumentstruktuurikonstruktsioone ja tegeleb põhjalikumalt konstruktsioonidevaheliste seoste analüüsiga. Siinse töö põhiliseks teoreetiliseks taustaks ongi Goldbergi käsitlus.

Konstruksioonigrammatika lähtub teesist, et keele baaslaused (traditsioonilise grammatika “lihtlaused”) on konstruksioonide tüüpnaited. Konstruksiooni defineerib Goldberg kui vormi ja tähenduse vastavuse, mis eksisteerib sõltumatult konkreetsest verbist. Seega väidab Goldberg, et konstruksioonid tervikuna kannavad tähendusi, sõltumata lauses kasutatud sõnadest. (Goldberg 1995:1) Sellele viitab muuhulgas ka asjaolu, et samu leksikaalseid üksusi sisaldavad laused erinevad süstemaatiliselt tähenduse poolest. Enne Goldbergi on sellele tähelepanu juhtinud näiteks Fillmore (Goldberg 1995: 2):

a) *Bees are swarming in the garden.* ‘Mesilased parvlevad aias’;

b) *The garden is swarming with bees.* ‘Aed kihiseb mesilastest’.

Näite b) põhjal võib järeldada, et kogu aed on mesilasi täis, kuna aga lause a) järgi võiks nad parvelda ka vaid aia ühes osas.

Goldberg peab konstruksioone keele põhiüksusteks. Fraasimallid arvatakse konstruksioonide hulka siis, kui miski nende vormis või tähenduses pole rangelt ennustatav nende koostisosade omaduste või teiste konstruksioonide põhjal. Seega tuuakse konstruksioon grammatikasse, juhul kui on võimalik tõestada, et selle tähendus ja/või vorm ei ole tuletatud teistest keeles eksisteerivatest konstruksioonidest. (Goldberg 1995: 4)

Konstruksioonid moodustavad Goldberg arvates rangelt struktureeritud seotud informatsioonivõrgustiku. Goldberg tunnustab põhiaksiooni, et keeleteadmine on teadmine. Järelikult on paljud tema avastused eelduspärased, näiteks seegi, et lingvistilised konstruksioonid toovad esile prototüüpse struktuuri ja moodustavad assotsiatsioonide võrgustikke. (Goldberg 1995: 5)

Keele omandamist puudutavate uurimuste alusel ja oma monograafias esitatud seisukohtade põhjal oletab Goldberg, et lihtlause konstruksioonid on otseseoses inimkogemust peegeldavate semantiliste struktuuridega: “*Simple clause constructions are associated directly with semantic structures which reflect scenes basic to human experience.*” (Goldberg 1995: 5)

Selle teooria raames töötavad uurijad huvituvad kogu keele aluseks oleva struktuuride klassi iseloomustamisest, mitte ainult tuumgrammatikasse kuuluvatest struktuuridest. Selline huvi tuleneb veendumusest, et ammendavat ülevaadet on võimalik saada vaid lisaks selliseid mitte-tuumjuhtumeid arvestades, mille puhul saab kasutada sama teoreetilist raamistikku nagu tuumjuhtumite seletamiseks. Selliseid mitte-tuumjuhtumeid sisaldab ka suur osa korpuseandmetest. Konstruksioonigrammatikud huvituvad ka sellest, millistel tingimustel saab teatud konstruksiooni õnnestunult kasutada – see on osa kõneleja keelekompetentsist. Sellest huvist lähtub veendumus, et täpsed semantilised ja pragmaatilised faktorid on üliolulised, mõistmaks grammatiliste konstruksioonide kasutuspiiranguid. (Goldberg 1995:6)

Konstruksioonigrammatilise lähenemise põhiseisukohad ühtivad kognitiivse grammatika põhisuuna tõekspidamisega, mille kohaselt keel on kognitiivne (mentaalne) süsteem. Kaht lähenemisviisi ühendab ka äratundmine, et peab olema mingi viis, kuidas keeles olemasolevaid struktuure kombineerides luua uusi lausungeid. (Goldberg 2003: 219, Goldberg 2006: 4)

Sõnaga *konstruksioon* seostub rohkem kui üks tahtlik assotsiatsioon. Peamine põhjus on see, et konstruksioonilised lähenemisviisid toonitavad grammatilise konstruksiooni ehk vormi ja funktsiooni kinnistunud paari rolli. Lisaks sellele rõhutavad konstruksioonilised teooriad, et keeled õpitakse – nad konstrueeritakse sisendi baasil, kasutades üldisi kognitiivseid, pragmaatilisi ja protsessilisi piiranguid. (Goldberg 2006: 3)

Konstruksioonid on vormi ja funktsiooni salvestatud paarid, sealhulgas morfeemid, sõnad, idioomid jne. Ka põhilausemalle võib mõista konstruksioonidena, s.t põhiverb kombineerub argumentstruktuurikonstruksioonidega (nt transitiivsed ja intransitiivsed konstruksioonid). (Goldberg 2003: 219–220) Konstruksioonigrammatika võimalikke uurimisobjekte iseloomustab tabel 1. Erinevad konstruksioonitüübid varieeruvad mahu ja kompleksuse poolest suurel määral.

Tabel 1. **Konstruksioonide näited (Goldberg 2003: 220)**

Konstruksioon	Vorm/näide
Morfeem	<i>anti-, pre-, -ing</i>
Sõna	<i>Avocado</i> 'avokaado', <i>anaconda</i> 'anakonda', <i>and</i> 'ja'
Liitsõna	<i>Daredevil</i> 'uljaspea'
Täidetud idioom	<i>Going great guns</i> 'hästi edenema'
Osaliselt täidetud idioom	<i>Jog</i> <someone's> <i>memory</i> '(kellegi) mälu ergutama'
Kovarieeruv tingimuskonstruktsioon	Vorm: <i>The Xer the Yer</i> (<i>The more you think about it, the less you understand</i>)
Ditransitiivne (kahe objektiga) konstruktsioon	Vorm: Subj [V Obj1 Obj2] (<i>He gave her a Coke</i> 'Ta andis naisele Coca'; <i>He baked her a muffin</i> 'Ta küpsetas naisele muffini')
Passiiv	Vorm: Subj aux VPpp (PPby) (<i>The armadillo was hit by a car</i> 'Armadill sai autolt löögi')

Keelelise konstruktsiooni tähendus ei ole tuletatav selle koostisosadest või keeles juba eksisteerivatest konstruktsioonidest. Kuigi keeles on palju motiveeritud ja teiste olemasolevate aspektidega seotud, on keeles konstruktsioonigrammatika järgi ka idiosünkraatilist ja see tuleb omandada. Kuna samadest leksikaalsetest üksustest koosnevate, kuid pisut erineva ülesehitusega lausete tähendused süstemaatiliselt erinevad, siis võib väita, et konstruktsioonid on keele kirjeldamiseks vajalikud.

Tegelik väljend või "konstrukt" hõlmab tavaliselt vähemalt poole tosina konstruktsiooni kombinatsiooni. Konstruktsioone võib tegeliku väljendi moodustamiseks vabalt kombineerida, kui need ei satu omavahel vastuollu. Info väljendi kasutamise kohta (näiteks register või murdevariandid) kuulub samuti konstruktsiooni koosseisu. (Goldberg 2003: 221)

Goldbergi järgi (2003: 222) võib kahe erineva keele konstruktsioone pidada sama konstruktsiooni juhtumiteks siis ja ainult siis, kui nende vorm ja funktsioon on identsed. Ta

möönab samas, et see on suhteliselt harv nähtus ja esineb vaid keeltes, millel on ühine ajalugu või keelekontaktid. Ta peab märkimisväärseks asjaolu, et inimkeeled üksteisest nii suurel määral erinevad, võttes arvesse fakti, et erinevad keeled peavad üldiselt edasi andma sama tüüpi sõnumeid. Hiljem sõnastab Goldberg väite ümber: kahe erineva keele konstruktsioone võib pidada sama tüüpi konstruktsiooni juhtumiteks siis ja ainult siis, kui nende funktsioon ja vorm on lähedalt seotud (Goldberg 2003: 222). Edaspidi vaatleme permissiivsuse väljendamist ka soome ja ungari keeles.

Konstruktsioonigrammatika tuumaks võib sarnaselt Fillmore'i käändegrammatikaga pidada lauseliikmete semantiliste rollide mudeldamist (Fried, Östman 2004: 14). Sellest lähtuvalt on ka siinses töös püütud iseloomustada permissiivkonstruktsiooni osaliste semantikat.

Konstruktsioonigrammatika vahendite sobivust eesti keele kirjeldamiseks on kinnitanud mitmed uurijad, vt näiteks Renate Pajusalu ja Pille Penjam (2006: 141–155).

1.2. Permissiivsus

1.2.1. Permissiivsuse mõiste

Ladina verbist *permittere* 'lubama' tuleneva termini *permissiivne* on läänemeresoome keelte uurimise traditsioonis kasutusele võtnud soome keeleteadlane Paavo Siro, kes jagab soome keele 1. infinitiivi kasutuse kahte põhitüüpi selle põhjal, kas infinitiivi ja matriitsverbi (põhiverbi) tegija on sama või erinev, kas neil kahel verbil on sama või erinev subjekt. Sama tegijaga kasutust nimetab Siro modaalseks ja erineva tegijaga permissiivseks. Terminivalikut ei saa siiski tõlgendada nii, nagu puuduks permissiivsel tähendusel modaalne tõlgendus. (Leino 2003: 119)

Permissiivkonstruktsiooni põhitähendus on 'lubamine'. Selle kõrval on ka teine, peaaegu niisama tähtis, 'käskimine' või 'teha laskmine'. Soome kirjakeele ajaloos on kõige üldisem matriitslause verb olnud *antaa*. *antaa*-verbil on soome keeles lisaks andmistähenduse väljendamisele muidki ülesandeid, seda võidakse kasutada ka käsu ja loa väljendamisel. Selliseid kasutusi nimetatakse permissiivseteks. (Leino 2003: 119) Eesti keeles vastab

sellele *laskma*-verbi permissiivne funktsioon.

Oluline erinevus lubamise ja käskimise vahel seisneb selles, et lubatud tegevuse sooritaja on algatav osapool ja lubaja selle väline kontrollija, samal ajal kui käsu puhul on algatavaks osapooliks käskija ning kästaval ei ole tingimata tegevuse sooritamise soovi, küll aga kontroll soorituse üle või lõpliku valiku võimalus (Leino 2003: 121).

Modaalsuse skaalal jaguneb permissiivsus Auwera ja Plungiani jaotust aluseks võttes osalejavälise deontilise võimalikkuse (loa) ja osalejavälise deontilise vajalikkuse (käsu) vahel.

Tabel 2. **Modaalsuse süsteem (Auwera ja Plungian 1998: 82)**

VÕIMALIKKUS			
mitteepisteemiline			episteemiline (ebakindus, väike tõenäosus)
osalejasisene (võimelisus)	osalejaväline		
	mittedeontiline	deontiline (luba)	
osalejasisene (vajalikkus)	mittedeontiline	deontiline (käsk)	episteemiline (tõepärasus)
	osalejaväline		
mitteepisteemiline			
VAJALIKKUS			

1.2.2. Permissiivsuse ja faktitiivsuse seostest

Eesti keele permissiivkonstruktsioonide uurimisel on huvitav jälgida sedagi, kuidas väljendatakse sama propositsiooni sugulaskeeltes. Näiteks ungari keeles tehakse seda eesti keelest täiesti erineval moel. Kõige ilmekam näide konstruktsioonide erinevuse kohta on ungari faktitiiv.

Termin *faktitiiv* (factitive) tuleneb ladinakeelsest sõnast *facere* ('to make'). „Routledge Dictionary of Language and Linguistics” ütleb faktitiivi kohta järgmist:

Faktitiivsus on verbiaspekt, mis iseloomustab osalejate poolt põhjustatud sündmuste kategooriat. Faktitiivid hõlmavad verbe (harilikult morfoloogiliselt tuletatud vorme), mis

väljendavad põhjustamist, nagu näiteks deverbaalne tuletis *fell* 'kukkumist põhjustama, kukutama' ja *drench* 'joomist põhjustama, jootma' või adjektiivist tuletatud *redde* 'punaseks muutumist põhjustama/punaseks tegema', *strengthen* 'tugevaks muutumist põhjustama/tugevdama' (1996: 162).

Ungari keele grammatikakirjelduse kohaselt (Hegedús 2005: 228) hõlmab faktitiivne situatsioon kahesugust olukorda:

a) Tegevus on tahtlik. Lause grammatiline alus (subjekt) on tegevuse suunaja – agent –, aga tegevuse tegelik sooritaja on keegi teine, nn instrumentaalne subjekt (*eszközlő alany*), mida märgitakse *val/-vel*-lõpulise käändega (instrumentaal):

A tanár a diák/kal olvas/tat/ja a verset.

Õpetaja-NOM-SG õpilane-INSTR-SG lugeda laskma-PR-3SG luuletus-PAR-SG

'Õpetaja laseb õpilasel luuletust lugeda.'

A háziasszony kitakarít/tat/ja a lakást (a takarítónő/vel).

Perenaine-NOM-SG koristada laskma-PR-3SG korter-PAR-SG koristaja-INSTR-SG

'Perenaine laseb (koristajal) korteri ära koristada.'

Seega tegevuse käivitaja/põhjustaja on üks isik – realiseeritud lauses grammatilise subjektina, kes laseb tegevuse sooritada teisel isikul. Kogu tegevus on suunatud ühele objektile. Teha laskmist väljendab ungari keeles sage tuletusliide *-at/-et, -tat/-tet*.

b) Lauses pole objekti. Sel juhul on tegevuse tegeliku sooritaja, instrumentaalse subjekti käändelõpuks *-t* (partitiiv, objektikääne):

A tanár olvas/tat/ja Pistikét.

Õpetaja-NOM-SG lugeda laskma-PR-3SG Pistike-PAR-SG

'Õpetaja laseb Pistat lugeda.'

See situatsioonitüüp on Hegedúsi grammatika järgi poolel teel faktitiivse ja kausatiivse olukorra vahel: kausatiivist eristab teda see, et lause subjekt mitte ei soorita tegevust, vaid ainult suunab seda. (Hegedús 2005: 228)

Ungari keele faktitiivsete konstruktsioonide vasteks eesti keeles on tavaliselt *laskma*-verbiga analüütiline konstruktsioon. *Laskma*-verbi konkreetne tähendus selgub konteksti põhjal. Kuna siinses töös on alusmaterjaliks ainult üksiklaused, ei ole näitelausestes *laskma* lubamis- ja käskimistähendust võimalik eristada.

Anne Tamm (<http://www.helsinki.fi/~jaaleino/workshop/tamm.pdf> Tamm 2004) on uurinud eesti keele analüütiliste permissiivide ja faktitiivide allsündmusi, komplementikäänet ning *da*- ja *ma*-infinitiive. Tamm tegeleb selliste kahesündmuseliste lausete analüüsiga, kus üht sündmust väljendab pöördeline verbivorm ja teist infinitiiv. Pöördelised verbid, mille ühendeid infinitiividega Tamm uurib, on faktitiivsed *panema* ja *laskma* ning permissiivsed *lubama* ja *laskma*. Ta näitab, et permissiivsetel *laskma*- ja *lubama*-verbil on kolm mudelit, märkides lühenditega subjekti, sekundaarse tegevussubjeti ja objekti käänat: *ngp*-ma (1), *nap*-da (2), *nag*-da (3) (n – nominatiiv, g – genitiiv, a – adessiiv, p – partitiiv). *laskma* faktitiivne kasutus annab meile veel kaks mudelit lisaks eelnevale kolmele: *npp*-da (4) ja *npg*-da (5).

(1) *Professor laskis/lubas tudengi artiklit kirjutama.*

(2) *Professor laskis/lubas tudengil artiklit kirjutada.*

(3) *Professor laskis/lubas tudengil artikli kirjutada.*

(4) *Professor laskis tudengit artiklit kirjutada.*

(5) *Professor laskis tudengit artikli kirjutada.*

Mudelis (1) sisaldub *ma*-infinitiivi tõttu alustamistähendus, laused (2) ja (4) kannavad Tamme järgi protsessitähendust, kuna (3) ja (5) viitavad objektiargumendi genitiivivormiga lõpetatusele. Tamme tähelepanu keskpunktis on komplementikäände ja infinitiivivormide vaheline suhe ühelt poolt ning sündmus ja aspekt teiselt poolt. Lähtuvalt infinitiivi vormist ja sündmuste osalisi märkivate substantiivide käänetest toob Tamm välja kahe sündmuse (põhjustamise/lubamise ja põhjustatud/lubatud allsündmuse) vahelised seosed: 1) adessiiv: nõrk seos permissiivse või põhjustava sündmuse ja allsündmuse vahel; 2) genitiiv/nominatiiv: täpsemalt määratletud seos raamsündmuse ja ühe konkreetse allsündmuse vahel; 3) genitiiv/nominatiiv: märgib raampredikaadiga seotud allsündmuse

lõpetatust; 4) partitiiv: allsündmus ei ole tingimata veel lõpetatud; 5) *ma*-infinitiiv: fikseerib seose raampredikaadis märgitud sündmuse/loa ja allsündmuse alguse vahel; 6) *da*-infinitiiv esineb sellistes konstruktsioonides vaikimisi, märkides raampredikaadi ja allsündmuse vaheliste seost muudel juhtudel (välja arvatud allsündmuse algus).

1.2.3. Permissiivsusest ja permissiivkonstruktsioonist soome keeles

Permissiivkonstruktsioon tänapäeva soome keeles

Jaakko Leino doktoriväitekiri „Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys” käsitleb permissiivkonstruktsiooni arengut soome keeles. Tema uurimuse aluseks on üle 10000 lause soome kirjakeelest alates aastast 1540 kuni tänapäevani, muuhulgas piiblitõlge ja murdematerjal (vt Leino 2003: 14). Soome keele permissiivkonstruktsioon koosneb põhilausest, mis harilikult sisaldab predikaadina üht neljast permissiivverbist (*antaa* ‘andma’, *käskää* ‘käskima’, *sallia* ‘lubama’, *suoda* ‘lubama, võimaldama’), ja infinitiivsest komplementlausest, mis võivad peale infinitiivi hõlmata veel subjekti (harilikult genitiivis), objekti ja teisi infinitiivi laiendeid.

Leino väidab, et tänapäevane permissiivkonstruktsioon on kahe iseseisva konstruktsiooni ajaloolise lähenemise tulemus. Mõlemad konstruktsioonid – *anna se olla* (las see olla) ja *anna se hänen tehdä* (anna see talle teha, las ta teeb selle ära) – sisaldavad *andma*-põhiverbi, daativikujulist adverbiaali ja infinitiivi. (Leino 2003: 6)

Konstruktsiooni olulisim osa on koos põhiverbiga esinev erisubjektne esimene infinitiiv, mis on ühtlasi konstruktsiooni tähtsaim eristuskriteerium.

Tänapäeva soome kirjakeele materjal sisaldab kokku üle 2000 juhu, milles *antaa*-, *käskää*-, *sallia*- või *suoda*-verbiga liitub 1. infinitiiv. Need juhud esindavad kaht struktuurilist põhitüüpi selle alusel, kas infinitiiv esineb põhiverbi objektina või objekti atribuudina. Mõnevõrra üldisem on esimene tüüp, mida Ikola nimetab permissiivseks lauselühendiks. (Leino 2003: 19)

Permissiivkonstruktsioonil on soome keeles kolm esinemistüüpi: *anna sen tehdä*, *anna lupa mennä* ja *anna leipää syödä*. Lisaks on eraldatav neljas esinemistüüp *anna se olla*, mis tänapäeva keelest on kadunud, kuid murdeis ja vanas kirjakeeles tavaline.

Neljal esinemistüübil on kaks nähtavat sarnasust: *antaa*-verb ja esimene infinitiiv. *antaa* on üldine põhiverb kõigis neljas tüübis ja võimalik, et isegi ainus verb, mis sobib kõigisse nelja tüüpi. Neis esinemistüüpides on esimesel infinitiivil muu subjekt kui põhiverbil. Teiseks eristuskriteeriumiks on põhiverbi transitiivsus. Lisaks erisubjektsusele ja põhiverbi transitiivsusel on põhjust eeldada, et infinitiiv on seotud põhiverbi objektiga.

Esimese infinitiivi kasutusjuhtudest on permissiivsed need, kus transitiivsest põhiverbist erineva tegijaga infinitiiv esineb objektina, objekti atribuudina või objekti adverbialina.

Permissiivverbid soome vanas kirjakeeles

antaa-verbil on kaks üsna selgelt erinevat põhitähendust. Neist 'lubamise' tähendus on tänapäeva keeles tunduvalt üldisem. Selle tähenduse kõrval on kirjakeeles aastasadu esinenud ka teine tähendus, umbkaudu 'käskima', 'teha laskma', ehk kuratiivkausatiivne tähendus. (Leino 2003: 149)

Piiblikeel on sobiv tugipunkt soome kirjakeele vanema perioodi arengu käsitlemiseks, kuna see esindab esimest suhteliselt stabiliseerunud ja ühtlast kirjutatud soome keele vormi. Sellel on ka tema prestiiži tõttu olnud üsna tugev mõju hilisema kirjakeele arengule.

antaa-verbi permissiivseid esinemusi koos 1. infinitiiviga on piiblis umbes kolmandik. Järelikult ei ole tegemist *antaa*-verbile ebatüüpilise või isegi teisejärgulise kasutusega.

Piiblis on permissiivsenä kasutatud verbe *antaa*, *käskeä*, *sallia* ja *suoda*. Need verbid ei esine ainult permissiivseis konstruktsioonides: näiteks *antaa* puhul on permissiivsed vaid umbes kolmandik tema kõigist esinemistest.

Kuigi koos permissiivverbiga esineb üsna sageli inimesele viitav allatiivliige, liitub see sagedamini infinitiivi kui permissiiviga. Permissiivverbiga liitub piiblis sagedamini genitiivikäändeline adverbial.

Käsiteldavate nähtuste puhul on selge erinevus piiblikeele ja tänapäeva soome keele vahel, sellest lähtuvalt on Leino käsitus diakrooniline. Lisaks on eri permissiivsed konstruktsioonid piiblikeeles sellises arengujärgus, mida võib nimetada turbulentseks: nad on stabiliseerumata seisundis ja nende omavaheline tööjaotus on ebaselge. (Leino 2003: 147)

Permissiivverbid

Permissiivsel *antaa*-verbil on eriline struktuur: temaga liitub infinitiivargument. Käskimist ja lubamist ei saa süntaktilise ehituse põhjal teineteisest eraldada. Erinevus ilmneb peamiselt kontekstist. Näites (a) on tegu käskimisega, näites (b) aga lubamisega. Nagu osutavad näited (c) ja (d), pole vahetegemine alati lihtne ega vajalikki.

(a) *Herodes **anda** Johannexen caulan leicata.* (Mt-14:0) 'Herodes **lasi** Johannese hukata.' (piiblikohtade tõlge <http://piibel.net> järgi)

(b) *Nijn Jesus sanoi hänelle: seura minua/ ja **anna** cuollet haudata cuolluitans.* (Mt-8:22) 'Aga Jeesus vastas talle: "Järgne mulle ja **lase** surnuil oma surnud matta!"'

(c) *Sillä yhdelle **annetan** Hengen cautta puhua wijsaudesta: toiselle **annetan** puhua tiedosta/ sen yhden Hengen cautta: toiselle usco sijtä yhdestä Hengestä.* (1Kor-12:8) 'Nii **antakse** ühele Vaimu kaudu tarkusesõna, teisele aga tunnetusesõna sellesama Vaimu poolt.'

(d) *Nijn monda cuin meistä täydellistä on ajatelemme nijn ja jos te toisin ajatteletta/ nijn **andacat** se Jumalan teillenne ilmoitta.* (Fil-3: 15) Kes meist on täiuslikud, mõtelgem just samal viisil, ent kui te mõtlete midagi teisiti, küll Jumal ilmutab teile ka selle. (Leino 2001: 114–115)

antaa-verbi lubamis- ja alustamistähendus

antaa-verbi permissiivne kasutus jaguneb kahte põhilisse tähendusrühma. Üks neist väljendab lubamist või võimaldamist (***Andacat** heidän olla/ he owat sokiat ja sokiaain taluttajat/ jos sokia talutta/ nijn he molemmat cuoppa langewat.* 'Jätke nad! Nad on pimedate sõgedad teejuhid. Aga kui pime juhib pimedat, kukuvad mõlemad auku.'), teine käskimist või alustamist (*Herodes **anda** Johannexen caulan leicata*). Neist kahest kasutusviisist esimene, lubamiskasutus, on tänapäevakeeles teisest märgatavalt sagedasem. Alustamiskasutus kõlab tänapäevase kõneleja kõrvale seda võõramalt, mida selgemini on tegu käskimisega. Piiblis ei ole lubamiskasutus igatahes märkimisväärselt üldisem

alustamiskasutusest. Tüpoloogiliselt on nii alustamis- kui ka lubamiskasutus andmisverbile tüüpilised. Paul Newman (1996) käsitleb maailma keelte 'andmist' tähistavate verbide eri tähendusi. Ta tunnistab mõlemad kasutusviisid (st lubamine ja alustamine) üsna hästi motiveerituks ja teineteisega lähedalt seotud tähenduslaiendusteks. (Leino 2003: 148–149)

Newman eraldab kasutused teineteisest nii, et alustamiskasutuse puhul on tegu põhjustamisega, lubamiskasutuse puhul aga võimaldamise, lubamisega. Teoorias on põhjustamine ja võimaldamine selgesti eristatavad: A põhjustab B, kui A on ainus või keskne B-d juhtiv tegur; A võimaldab B-l midagi teha, kui A loob B-le võimaluse, aga teisedki tegurid mõjutavad B kordaminekut. Ehk teisisõnu: A põhjustab B, kui A teeb B vältimatuks, ja A võimaldab B, kui A teeb B võimalikuks. (Newman 1996: 171) Samas võivad nii põhjustamine kui ka võimaldamine olla üksteise variatsioonid.

Praktikas ei ole nende kahe tähenduse vaheline suhe nii selge. Võimaldamist võib vaadelda ka põhjustamise ühe alaliigina – nii on asja esitanud Leonard Talmy (1976), kes kasutab mõistet *võimaldav põhjustamine*. Ka võimaldav põhjustamine jaguneb kaheks alaliigiks. Hiljem eraldab Talmy teistest veel algatusliku ja jätkuva põhjustamise ja vastavalt algatusliku ja jätkuva lubamise. Talmy algatuslikku lubamist võib nimetada võimaldamiseks ja jätkuvat lubamist lihtsalt lubamiseks. (Leino 2003: 128)

Lubamis- ja käskimistähenduste vahelisele erinevusele lisandub ka huvitav kultuuriline või ideoloogiline mõõde. Käskimistähenduse taustal võib näha tugevat "sotsiaalse pragmaatika" mehhanismi. *antaa*-verbi käskimistõlgendus tuleb kõne alla vaid autoritaarse subjekti puhul (nt jumal, kuningas, pealik). Tegelikult võib selles näha ka ühendusteed lubamise ja käskimise vahel: valitseja luba on käsk. Kui valitseja annab loa midagi teha, sisaldub selles varjatud implikatsioon. (Leino 2003: 123)

Kuningas antoi vangin olla-tüüp ('Kuningas lasi vangil olla.'). Lubamiskasutust esindavad selgemini need juhud, milles on põhiverb, infinitiiv ja infinitiivi "subjektina" toimiv genitiivliige. Juhul kui infinitiiv on transitiivne, saab see endale lisaks ka objekti. (Leino 2003: 150)

Pyöveli antoi vangille luvan sulkea silmänsä-tüüp ('Timukas lubas andis vangile loa silmad sulgeda'). Tänapäevakeele seisukohast võib sellised esinemused jagada nii, et allatiivliige on põhiverbi daativadverbiaal, infinitiiv on põhiverbi objekti määrus ja infinitiivil on oma objekt. Piiblikeele seisukohast võib infinitiivi tõlgendada ka adverbiaalina. Põhiverbi objektiks on selles esinemistüübis harilikult selline substantiiv, millele võib lisada sihikäändelise määruse. Üldisemad sellised substantiivid on *voima* (võime, jõud), *lupa* (luba), *tila* (ruum) ja *valta* (voli, luba). (Leino 2003: 160)

Kuningas antoi tappa vangin-tüüp ('kuningas lasi vangi tappa'). See tüüp esindab *antaa*-verbi alustamiskasutust. Kui infinitiiviks on transitiiverb, ei ole alustamiskasutuses harilikult näidatud, kellele infinitiiviga väljendatud tegevus teha antakse. Infinitiivi subjekt jääb küllalt seaduspäraselt väljendamata: *Herodes anda Johannexen caulan leicata*. (Mt-14:0), *Pilatus anda ristinnaulita Jesuxen*. (Jh-19:0) 'Pilaatus **laseb** Jeesuse risti lüüa' (Leino 2001: 279, Leino 2003: 164)

Muud põhiverbid

Soome keeles väidetakse olevat neli permissiivverbi: *antaa*, *käskeä*, *sallia* ja *suoda*. Lisaks neile mainitakse ka *luvata*-verbi: *Pekka lupasi Matin lähteä*. 'Pekka **lubas** Matil ära minna.' (Leino 2003: 168)

käskeä. *käskeä*-verb vastab tähenduselt peaaegu *antaa*-verbi alustamistähendusele. Mõlemas on tegemist sellega, et põhiverbi subjektiga osutatu saadab korda tegevuse või taotleb infinitiiviga tähistatud tegevuse kordasaatmist: *Antiochus anda tappa Andronicuxen*. 'Antiohos **lasi** Andronikuse tappa.' *Slitte käski Raguel tappa lamban ja walmista ruoca*. 'Siis **käskis** Raguel lamba tappa ja rooga valmistada' (Leino 2003: 168)

Oluline erinevus *käskeä*-verbi ja *antaa*-verbi algatamistähenduse vahel võib olla see, missugusena kujutab väljend infinitiiviga tähistatud tegevust. *antaa*-verb on alustamiskasutuses implikatiivne: see esitab komplementiks oleva infinitiiviga märgitud tegevuse tõesena. *käskeä*-verb seevastu ei ole implikatiivne (Leino 2003: 170):

Ja Babelin Cuningas andoi tappa Zedechian lapset hänen nähdens Riblathis/ ja tappoi caicki Judan Ruhtinat. (Jer-39:6) 'Ja Paabeli kuningas laskis tappa Sidkija pojad Riblas tema silme ees; Paabeli kuningas tappis ka kõik Juuda suurnikud.'

Nijn Moses käski caikille cuulutta leirisä/ sanoden: Älkän yxikän mies elicä waimo enämbi tuoco Pyhän ylönnyxexi. (2Ms-36:6) 'Siis Mooses käskis leeris kuulutada ja öelda: "Ükski mees ja naine ärgu töötagu enam pühamu tõstelõivu jaoks!' (Leino 2001:285)

käskeä-näitele võiks lisada „*mutta näin ei kuulutettukaan*“, seevastu *antaa*-verbiga lauset ei saa jätkata „*mutta heitä ei tapettukaan*“.

Sama nähtust peegeldab see, missuguse tõlgenduse saavad verbid eitavas lauses. Lauri Karttuse järgi (Leino 2003: 171) eeldab eitavat implikatiivset verbi sisaldav väljend komplemendi ebatõesust. Eitav *antaa*-verb saab takistamistõlgenduse või mõnes kontekstis keelamistõlgenduse, *käskeä*-verb aga mitte:

Ja Cuningas meni pois linnaans/ ja oli syömätä/ ja ei andanut mitän ruoca tuoda hänen eteens/ eikä myös taitanut maata. (Dan-6:18) 'Siis läks kuningas oma paleesse ja veetis öö paastudes ega lasknud mänguriistu enese ette tuua, ja tal ei olnud und.'

Silloin he ymmärsit/ ettei hän käskenyt cawatta leiwän hapatuxest/ mutta Phariseusten ja Saduceusten opetuxest. (Mt-16:12) 'Siis nad mõistsid, et ta ei käskinud hoiduda leiva haputaignast, vaid variseride ja saduseride õpetusest.' (Leino 2001:286)

Esimest näidet on võimalik tõlgendada 'ta takistas toomast/keelas tuua midagi süüa'. *käskeä*-verbi eitus kummutab vaid selle, et käsk on esitatud, mitte aga infinitiiviga märgitud tegevuse toimumist. *antaa*-verbi eitus aga kummutab nii lubamise või alustamise (sõltuvalt tõlgendusest) kui ka infinitiiviga märgitud tegevuse toimumise.

sallia ('lubama, laskma')

sallia-verbi tähendus on sarnane *antaa*-verbi lubamistähendusega. Mõlemad väljendavad seda, et põhiverbi subjektiga osutatud tegija ei takista infinitiiviga märgitud tegevust. Sageli on need verbid omavahel vahetatavad.

Siiski on *antaa*-verbi lubamistähendus *sallia*-verbi omast laiem. *antaa*-verb võib tähistada nii lubamist kui ka võimaldamist, *sallia* aga mitte. *sallia* tähendus on täpsem ja väljendab just nimelt lubamist:

Ja he annoit hänelle eticat juoda sapella secoitettua/ ja cuin hän maisti/ nijn ei hän tahtonut juoda. (Mt-27:34) 'andsid nad Jeesusele juua sapiga segatud veini. Kui ta seda oli maitsnud, siis ta ei tahtnud juua.'

*Jumala siuna Noahn/ ja wahwista wastudes pyhän Awioskäskyn säädyn/ v. 1. **saldi** ihmisille caickinaiset calat ja eläimet syödä/ v. 3. *paizti sitä liha cuin wielä elä weresäns/ (1Ms-9:0)* 'Ja Jumal õnnistas Noad ning ütles neile: Olge viljakad, teid saagu palju ja täitke maa! Ta **lubas** inimestel süüa kõiksuguseid kalu ja loomi, välja arvatud liha ta hingega, see on: ta verega!' (Leino 2001: 287).*

Esimene näide väljendab võimaldamist – äädika andmine tegi võimalikuks selle joomise. Teise näite puhul on selgelt tegemist lubamisega, mida võib tõlgendada 'jumal ei takista/keela inimestel süüa kõiksugu kalu ja loomi', mitte aga 'jumal annab inimestele kõiksugused kalad ja loomad, selleks et inimesed võiksid neid süüa'. (Leino 2003: 171–172)

suoda ('lubama, sallima'). Permissiivkonstruktsioonide põhiverbidest kõige harvem esineb *suoda*. Täenduselt on *suoda*-verb sarnane *antaa*-verbi lubamistähenduse ja *sallia*-verbiga:

*Nljn sijs caiketi wika teidän seasan/ että te toinen toisenne cansa käytte oikeuden eteen: Mixet te parammin wääryttä kärsi? Mixet te ennen **suo** teitän wahingoitta? (1Kor-6:7)* 'Juba see on halb, et te käite kohut üksteisega. Miks te pigem ei kannata ülekohut? Miks te pigem ei lase enesele kahju teha?' (Leino 2001:289)

Siiski erineb *suoda*-verbi kasutus veidi *sallia*- ja *antaa*-verbide kasutusest. Tähelepandav erinevus seisneb selles, missugused infinitiivid millise verbiga koos esinevad. *sallia*-ga koos esinevad intransitiivsed infinitiivid, eriti *tulla*, *mennä* ja *olla*. *antaa*-verbiga esinevad samad kolm infinitiivi ja nende kõrval *tehdä* ning *tietää*. *suoda*-verbi esinemusi on nii vähe, et nende põhjal ei saa kaugeleulatuvaid järeldusi teha, kuid tähelepanu äratav nimetatud infinitiivide puudumine. *olla* ja *mennä* esinevad vaid korra, teised aga üldse mitte. Seevastu *elää* esineb kolm korda ja *puhua* kaks korda.

Infinitiivide erinevus tuleneb *suoda* tähendusest 'anda, lubada (armust, soosingu-avaldukusena, kõrgema võimuga)'. Küsimuse all on juhud, kus SAAJA eriti protsessi kulgu ei mõjuta, vaid kontroll on *suoda*-verbi subjektiga märgitud elusolendil, ANDJAI. Lisaks väljendab infinitiiv tegevust, mille puhul SAAJA on mõõndusteta valmis. See sobib hästi kõige üldisema infinitiiviga, sest on mõistlik oletada, et SAAJA reeglina tahab *elada*. (Leino 2003: 175–176)

*Ja sanoit Cuningas NebucadNezarille: Herra Cuningas/ Jumala **suocon** sinun cauwan elä. (Dan-3:9)* 'Nad hakkasid rääkima ja ütlesid kuningas Nebukadnetsarile: "Kuningas elagu igavesti!' (Leino 2001:291)

Muud verbid. Muid põhiverbe kui *antaa*, *käskeä*, *sallia* ja *suoda* esineb piibli permissiivkonstruktsioonides väga vähe ja juhuslikult. Kõne alla tulevad ilmselt sellised verbid, mis võivad esineda ka *antaa*-konstruktsioonis: need väljendavad harilikult andmist, valmistamist, hankimist või muud tegemist, mis ühel või teisel viisil põhjustab või teeb võimalikuks objekti siirdumise kellegi valdusse. (Leino 2003: 177)

Cosca Jesus nosti silmäns/ ja näki tulewan paljo Canssa tygöns/ sanoo hän Philippuxelle: custa me ostamme leipiä näiden syödä? (Jh-6:5) 'Kui nüüd Jeesus oma silmad üles tõstis ja nägi palju rahvast enese juurde tulevat, siis ta ütles Filippusele: "Kust me ostame leiba, et need saaksid süüa?" (Leino 2001:292)

2. Permissiivkonstruktsioon eesti kirjakeeles

2.1. Permissiivkonstruktsioon eesti kirjakeele arengu taustal

Et vaagida permissiivkonstruktsiooni võimalikku algupära, peab mõistma seda situatsiooni, milles eesti kirjakeel tekkis ja arenes. Terminit *kirjakeel* on siin ja edaspidi kasutatud *kirjaliku keele* tähenduses, sest 17. sajandi eestikeelsete tekstide puhul ei saa veel rääkida kirjakeelest kui ühtlustunud ja korrastatud keelevariandist (Ross 2005: 108). Kitsamas mõttes eesti kirjakeelest saab rääkida alles 19. sajandist, kuigi Kristiina Rossi järgi (Ross 2005: 109, Ross 2006: 6–16) võis juba keskajal eksisteerida vaimulik eesti ühiskeel. Kuuldeliselt levinud vaimulikus keeles ei saanud välja areneda keerulisi süntaktilisi konstruktsioone, siiski pidid selle nn libakirjakeele väljendid olema kirjaliku lähteteksti lähedased. Tõenäoliselt tugines keskaegne libakirjakeel ladina keelele, olles ilmselt suulise ladina-eesti vaba tõlke tulemus. (Ross 2005: 116, Ross 2006: 16) Paraku tõi vajadus tõlkida lühikese ajaga palju uut teksti – ja seda Saksamaalt tulnud saksakeelsete usu-uuendajate initsiatiivil ning osalusel – paratamatult kaasa vaimuliku eesti keele kiire saksapärasustumise pärast reformatsiooni (Ross 2006: 16).

Vana kirjakeele ülemiseks piiriks peavad vana kirjakeele uurimiserühma liikmed 19. sajandi viiekümnendaid aastaid, mil hakkas laiemalt levima uus kirjaviis (Habicht 2002: 136). Ka permissiivkonstruktsioonide arengut jälgides võib täheldada selgemat piiri 19. sajandi keskpaiga ja 20. sajandi keelekasutuse vahel.

Eesti kirjakeele traditsioon kujunes välja ühelt poolt kõneldud keelele, teisalt varasematele indoeuroopa kirjakeeltele (eriti saksa ja ladina keelele) tuginedes. Kirjutatud keele süntaks erineb suulise keele omast ja mis tahes oskuskeele sõnavara saab vaid osaliselt tugineda rahvakeelele. Lisaks olid kirjutajad enamasti võõrkeelsed või muukeelse hariduse saanud inimesed, tekstid aga põhiliselt tõlkelised. Kõik see tõi kaasa senisele rahvakeelele

mitteomaseid jooni kirjakeele kõigil tasanditel, muuhulgas ka vormi- ja lauseõpetuses. (Laanekask 2004: 18)

2.1.1. Võõrmõjud eesti kirjakeeles

Järgnevas iseloomustatakse eesti kirjakeele nelja sajandit mõjukate kirjameeste keelekasutuse ja ajastute eriomaste joonte alusel. Loomulikult ei kattu keelemuutused sajandipiiridega ning jaotusi on eesti kirjakeele ajaloo kohta erinevaid, aga kuna siinse uurimuse materjali põhjal ei kerkinud esile mingeid loogilisemaid piirjooni peale selle, mis eraldab kahe 17. sajandi autori (Mülleri ja Stahli) keelekasutust kogu hilisemast traditsioonist, olen jäänud sajandipõhise jaotuse juurde. Muutused konstruktsiooni kasutuses on toimunud sujuvalt ja hajusalt.

Eesti kirjakeele varasemat järku on käsitlenud mitmed uurijad (Kristiina Ross, Külli Habicht, Heli Laanekask, Tiit Hennoste ja Toomas Paul, kes võtab kokku paljude uurijate tööde tulemused – nende autorite käsitlused on leidnud kasutust ka siinse töö tausta visandamisel) nii selle tõlkelisest kui ka võõrmõjulise keelekasutuse aspektist.

Vana kirjakeele kõige võõrmõjulisemaks osaks on peetud süntaksit (Laanekask 2004: 19).

Eesti kirjakeele löid ning piibli tõlkisid meile sakslased ning see jäi kuni XIX sajandi lõpuni sakslaste tööks (Paul 1999: 77–78). Väga vana keelt iseloomustavad ühelt poolt sõnasõnalisest tõlkimisest tekkinud germanismid, teiselt poolt eesti keelele eriomased tunnused. Sellest saab järeldada, et XVI sajandi tõlkekirjanduse rajaja võis olla eestlane, kes ei mõistnud nii palju saksa keelt, et suutnuks tõlkida sõltumatult algkeele sunnist. (Masing 1999)

2.1.2. 17. sajandi kirjakeel

Eesti kirjakeele vanimaks perioodiks ehk kahe kirjakeele traditsiooni väljakujunemise alguseks võib Heli Laanekase arvates pidada 13.–16. sajandit (2004: 15jj). Teist perioodi 17. sajandi algusest kuni tartukeelse Uue Testamendi ilmumiseni 1686. a iseloomustab tekstikorpuse suurenemine ja teadliku normimise algus. Enamiku kirjapandust moodustasid

ikka veel vaimulike tekstide tõlked, mille lugejaks ja maarahvale suuliselt ettekandjaks oli tavaliselt vaimulik, harvem mõni lugeda oskav eestlane (Laanekask 2004: 20)

Selle perioodi algusest on pärit ka põhjaeestilise kirjakeele esimene mahukas käsikiri – Tallinna Pühavaimu kiriku eesti koguduse pastori Georg Mülleri jutlused, mis on ka siinse töö üheks andmeallikaks. Sajandi esimese poole tegusamaks ja autoriteetsemaks kirjameheks on Heinrich Stahl, kelle neljaosaline kirikukäsiraamat „Hand- und Haußbuch” ja kaheosaline jutlusteramat „Leyen Spiegel” on samuti tervenisti permissiivkonstruktsioonide leidmiseks läbi vaadatud. Eesti kirjakeele teise perioodi kuulub ka Christoph Blume tõlgitud „Matthei Judicis kleines Corpus Doctrinae”.

Meie esimeste mahukate kirjakeele allikate põhjal võib öelda, et varaprotestantlik kirjakeel oli väga saksapärase (Ross 2005: 117). Varaprotestantlike eestikeelsete tekstide saksapärasus on Rossi sõnul ootuspärane: oma algaastatel oli protestantism Liivimaal kitsalt linnakeskne liikumine, mis levis maale väga visalt. Seetõttu puutusid Saksamaalt tulnud uue usu kandjad kohapeal kokku eeskätt Tallinna eestlastega, kelle emakeel oli usutavasti tugevate saksa mõjutustega. (Ross 1999: 26). Ka Tiit Hennoste toob oma sotsioperioodide analüüsis esile selle, et ajajärgul 16. sajandi keskpaigast kuni 18. sajandi alguseni aheneb luterliku kultuurimudeli valitsema pääsemise tõttu oluliselt ladina keele osa ühiskonnas ning avaliku elu registriks ehk asjaajamise ja vaimulikuks keeleks saab ülemsaksa keel (Hennoste 1997: 51).

Võrreldes Mülleri ja Stahli keelekasutust, leiab Ross, et mõlemad on paiguti saksapäraseid, nende erinevus seisneb pigem statistikas: kui Müller kasutab läbisegi saksa- ja eestipäraseid vorme, siis Stahl on lihtsalt järjekindel, kasutades kirjakeele normimise eesmärgil kord juba tarvitusele võetud saksapäraseid konstruktsioone läbivalt (Ross 1999: 12).

Külli Habicht nimetab Stahli tekstide keelelise eripärana märkimisväärselt suurt varieerumist vormistikus ja süntaktiliste konstruktsioonide kasutuses. Stahl kui sakslane analüüsib eesti keele sõnavormide seoseid oma keelepädevusele ja arusaamadele tuginedes, st saksapäraselt. Nii sugeneb eesti kirikukeelde saksapärasest infiniit- ja modaal-

konstruktsioonide kasutust, lauselühendeid ja terveid lausetüüpe. Stahli keele varieeruvus nii ortograafias, leksikas, vormistikus kui ka süntaktilistes konstruktsioonides on selgelt ajastuomane. (Habicht 2001: 27–30)

Stahlil leiduvaid rahvakeelele võõraid jooni võib aga seletada ka juba eksisteeriva kirjakeele traditsiooniga (Laanekask 2004: 22).

Heinrich Stahl oli teokas ja keeleandeline mees, kellel nende omaduste juures olid tänu päritolule ka reaalsed materiaalsed võimalused, seetõttu sai just temast esimene suurem vaimulike raamatute koostaja ja väljaandja. (Paul 1999: 234)

Christoph Blume keelekasutust iseloomustab Anne Lill (1988a: 7), kes rõhutab, et XVII sajandi kirjakeel hõlmas kitsast valdkonda, olles seega vaimulik erikeel, mille sõnavara sai ainult osaliselt tugineda rahvakeelele, ning et kirjaliku keele süntaksi erineb tunduvalt kõnekeele omast ja ka selles vallas tuli leida uusi väljendusvõimalusi. See erikeel aga, mille vormi määras tõlkeline iseloom, oligi XVII sajandi kirjakeeleks ja tänapäevase kirjakeele alusepanijaks.

Blume tekstide keeleprobleeme analüüsides on Lill välja toonud ka *ma-* ja *da-*infinitiivi kasutamise, milles Blume pole selgusele jõudnud. Kõrvuti vigaste infinitiividega on tal ka õigeid vorme. (Lill 1988a: 11). Nelja autori tekste võrreldes (lisaks Blumele veel Stahl, Salemann ja anonüümne tekst) sedastab Lill, et üldiselt on kõige korrektsem Blume tekst, samal ajal on tal aga enim infinitiivieksimusi, Stahlil on infinitiivivigu arvuliselt kõige vähem (vt lähemalt Lill 1988a: 13).

Võrreldes Stahli ja Blume psalmitõlkeid, toob Lill muuhulgas välja järgmise erinevuse: infinitiivide tarvitamises on erinevusi väljendites (Stahl) *lasse münd kuhlma*, (Blume) *anna mul kuhlma*. Verb *andma* esineb nii Stahlil kui ka Blumel koos *da-*infinitiiviga: Stahl – *anna tehda se Tee*, Blume – *anna tehda sedda Têe*. (Lill 1988b: 93) Võrdluse alusel arvab Lill, et Stahli mõju Blumele polnud nii suur, et viimast oleks põhjust pidada Stahli traditsioonide jätkajaks (Lill 1988b: 95). Tekstide loomisel olid talle eeskujuks varasemad

kirjakeele tekstid ja rahvakeel, peale selle on ta sõnu loonud olemasolevate sõnade analoogia põhjal (Lill 1988b: 102).

Tabel 3. **17. sajandi allikmaterjalid**

	Allikas	Sõnesid	Konstruksioone
1600–1606	Müller	121 309	114
1632–1649	Stahl	652 992	588
1662	Blume	37 185	8
	Kokku	811 486	710

Siinses töös käsitletud 17. sajandi materjal on pärit kolmelt autorilt – Georg Müllerilt, Heinrich Stahlilt ja Christoph Blumelt, sõnesid on kokku 811 486. Kuna sellest ajast on meil kasutada juba üsna rikkalik tekstimaterjal ja meid huvitab konstruktsiooni areng, on 17. sajandi tekstide hulk kõige mahukam ning sellest kogunes võrreldes teiste sajanditega ka enim konstruktsiooninäiteid, nende esinemissageduse kohta võib öelda, et võrreldes keskmisega on Stahli ja Mülleri tekstides permissiivkonstruktsioon õige pisut tihedam, Blume tekst aga on selle esinemise poolest viimaste hulgas (vt Lisa 1 ja 2).

2.1.3. 18. sajandi kirjakeel

Eesti kirjakeele kolmandale perioodile on Laanekase käsitluses iseloomulik vana kirjaviisi väljakujunemine. Kolmanda perioodi lõppu märgib tinglikult põhjaeestikeelse piibli ilmumine. Sellesse perioodi kuuluvad siin analüüsitud teostest Anton Thor Helle grammatika „Kurtzgefaßte Anweisung zur Ehstnischen Sprache” (lõpuosa 10 eestikeelset kahekõnet) ning 1739. a piibel (Kuningate raamatud, Iiobi raamat, Luuka evangeelium ja Apostlite teod). Sajandipõhise lähenemise tõttu on samas rühmas ka juba piiblitõlke traditsioonile toetuvad Hupeli ja Arveliuse tekstid.

Anton Thor Helle grammatika oli kavandatud abivahendiks eesti keele õppimisel muulastele. Selle tähtsus osutus aga palju suuremaks: seal esitatud keelepruuk kujunes tegelikult 18. sajandi eesti kirjakeele lähtemalliks. (Paul 1999: 416)

Nagu varem Stahli teostest, nii sai ka Thor Helle piiblitõlkest selle ilmudes normatiivne tekst, millele kas toetusid või vastandasid end järgnevad kirjamehed (Laanekask 2004: 30) ja mis tõi meie kirjakeelde juurde võõrmõjusid. Milliseid nimelt, selle üle veel arutletakse.

Eestikeelse piibli ühe võimaliku eeskujuna on oletatud soomekeelset piiblit (Paul 1999: 440). Piiskop soovitas tõlke mõtte määramisel arvestada Lutheri tõlget, grammatiliste konstruktsioonide ja kõnekäändude tõlkimisel aga võtta võimalikult palju eeskjuju sugulaskeelest soome keelest (Masing 1999: 96).

Thor Helle piiblitõlke lausestuses avaldub saksa keele mõju, kuid osalt võib seda pidada algkeele arvestamiseks (Paul 1999: 454).

Kristiina Ross on uurinud eestikeelse piibli Lutheri-lähedust Ülemlaulu tõlke põhjal. Eestikeelse piibli esmatõlke Lutheri-läheduse (Lu 1724 põhjal) protsendiks sai Ross 49 (Ross 1995a: 3–29). Vahelülks originaali ja eesti tõlke vahel võis Rossi arvates olla mingi muu saksakeelne tõlge, mitte Lutheri oma.

Ross esitab Ülemlaulu eestindamise kohta kolm oletust: 1) tõlge on tehtud otse originaalist, kasutades abivahendina ainult sõnaraamatuid ja eksegeesialaseid materjale; 2) abivahendina on kasutatud mingit muud saksakeelset tõlget (oletatavasti J. Haugi tõlgitud nn Berleburgi piibel); 3) tõlkijal on olnud käepärast siiski Lutheri saksakeelne tõlge, kuid ta on seda uuematele eksegeesialastele seisukohtadele tuginedes semantiliselt ümber tõlgendanud. (Ross 1995b: 176) Modaalasuse edasiandmisel kasutab 1739. a tõlge enamasti saksapäraseid malle, kuigi leidub ka paar näidet, kus 1739. a tõlge käitub saksa tõlgetest ja saksa keelest sõltumatult (Ross 1995b: 180), st *lassen*-verbi pole mitte alati *laskma*-ga tõlgitud. Eriti ilmeka näitena toob Ross välja 7:12 *läki wäljale*, kus Lu 1724 kasutab konstruktsiooni 'lass uns gehen'. Samamoodi on saksa *lassen*-konstruktsioonile leitud sobiv eestikeelne vaste veel kahes kohas. 2:12 *öiekessi näikse Ma peäl; ... ja turteltuikesse heäl kulukse meie maal*

(B 1730 *die Blumen lassen sich sehen in dem Lande: ... Die Stimme der Turtel-Daube lässt sich hören in unserm Lande*). (Ross 1995b: 181) Oma käsitluse lõpuks leiab Ross, et grammatiline analüüs toetab oletust, mille kohaselt on 1739. a piibli Ülemlaul tõlgitud otse originaalist, kasutamata saksa tõlgete abi, kuid tõlkija on tarvitanud ka saksapäraseid malle, mis võib lähtuda tõlkija abstraktsesest (saksa) keele süsteemist või mingist seni leidmata saksa tõlkest. Kuigi eesti tõlge on (võrreldes soome tõlkega) semantiliselt iseseisev, on ta grammatiliselt tugevasti saksamõjuline. (Ross 1995a: 24, 1995b: 188)

Tabel 4. 18. sajandi allikmaterjalid

	Allikas	Sõnesid	Konstruksioone
1732	Helle	11 809	6
1739	piibel	87 654	156
1766–1767	Hupel	35 757	63
1782, 1787	Arvelius	51 039	73
	Kokku	186 259	298

18. sajandi materjali aluseks on siinses magistritöös viis teost: A. Thor Helle grammatika lõpuosa dialoogid, A. W. Hupeli „Lühhike õppetuse”, F. G. Arveliuse teose „Üks Kaunis Jutto ja Õppetuse Ramat” kaks osa ning 1739. aasta piibli osad. Kokku on analüüsitud 18. sajandi materjalis 186 259 sõnet. 18. sajandi allikates on permissiivkonstruktsiooni keskmine kasutussagedus kõige suurem (vt lisasid). Selle üheks põhjuseks võib olla tekstide didaktiline laad.

2.1.4. 19. sajandi kirjakeel

Järgmise, neljanda perioodi lõpuks seab Laanekask tinglikult „Kalevipoja” ilmumise 1857. aastal. Perioodi iseloomustavad kirjakeele piiride laienemine, ühise kirjakeele taotlemine ja katsed reformida ortograafiat. Selle ajajärgu autoritest on siinses töös esindatud A. W. Hupel, F. G. Arvelius, O. R. von Holtz, O. W. Masing, P. von Manteuffel, F. R.

Kreutzwald ja G. H. Schüdlöffel. Tõsi küll, vana kirjakeele korpuse kodulehel kättesaadavas 19. sajandi tekstide andmebaasis on autoreid rohkem, aga siinses käsitluses esindamata autorite tekstides uuritavaid konstruktsioone ei leidunud.

19. sajandi materjal on kogutud vana kirjakeele korpusest jaanuaris 2007. Selle maht oli tol hetkel 172 034 sõnet. 19. sajandi tekstides on permissiivkonstruktsiooni keskmine esinemissagedus samuti kõrge, seda suuresti tänu Kreutzwaldi ja Manteuffeli tekstidele, kus konstruktsiooni kasutus on üldise keskmisega võrreldes poole sagedasem (vt lisasid).

Tabel 5. 19. sajandi allikmaterjalid

	Allikas	Sõnesid	Konstruktsioone
1817	Holtz	38 736	57
1818, 1820	O. W. Masing	32 372	5
1837	Knüpffer	14 459	0
1838	Manteuffel	15 320	28
1839	C. J. Masing	5949	0
1844	Schüdlöffel	6597	5
1844	Schwelle	11 056	0
1840, 1850	Kreutzwald	47 545	88
	Kokku	172 034	183

Ajavahemik 1857–1905 on eesti kirjakeele arengu viies periood, mil toimub tartu keele hääbumine, uue kirjaviisi läbimurre ja eesti kirjakeele staatuse tõus (Laanekask 2004: 36). See periood on siinses töös katmata, selle põhjuseks on vastava ainese puudumine eesti vana kirjakeele elektroonilises tekstikorpuses. Nii ei ole näiteks päriselt selge ka see, millal tuli permissiivkonstruktsioonis kasutusele *võimaldama*-verb.

2.1.5. 20. sajandi kirjakeel

20. sajandi alguse keelelule on iseloomulik eesti keele väljaarendamine kultuurkeeleks kõigi selle oluliste registritega (Hennoste 1997: 61). Keelekasutus on tugevalt normitud,

mistõttu pädeval keelekasutajal kujunevad välja teadmised selle kohta, millised vormid on õiged ja reeglipärased ja millised mitte. Nõukogude okupatsiooni ajajärgul muutub puhas eesti keel oluliseks väärtuseks. Ometi on just 20. sajandi teise poole tekstidest pärit suurem osa kantseliitlikku stiili esindavaid näitelauseid.

Et selgitada, millisesse seisu on konstruktsiooni kasutus tänapäeva eesti keeles jõudnud, on 20. sajand uurimuses esindatud üsna mahukalt – 618 766 sõnega. 20. sajandi aineses on permissiivkonstruktsiooni kasutussagedus kõigis tekstides alla keskmise. Huvitaval kombel näitavad andmed, et suurim on konstruktsiooni sagedus populaarteaduslikes tekstides (vt lisast 1 ja 2).

Tabel 6. 20. sajandi allikmaterjalid

	Valdkond	Sõnesid	Konstruktsioone
1930ndad	ajakirjandus	40 168	26
	ilukirjandus	42 454	19
1950ndad	ajakirjandus	39 091	25
	ilukirjandus	41 756	22
1960ndad	ajakirjandus	38 567	11
	ilukirjandus	37 946	27
1970ndad	ajakirjandus	44 386	28
	ilukirjandus	49 392	19
1980ndad	ajakirjandus	43 766	24
	esseed ja biograafiad	50 173	27
	ilukirjandus	49 911	27
	populaarteadus	47 433	34
	propaganda	45 743	30
	teadus	47 980	28
	kokku	618 766	347

2.2. Permissiivkonstruktsiooniga lõimuvad verbid eesti keeles

Permissiivkonstruktsiooni vormiliseks tunnuseks on kaks verbi, mis seonduvad permissiivlause teiste argumentidega – üks pöördelises vormis verb, mis seondub lause agendiga, permissiivsuse allikaga, keda isikulises tegumoes lauses on alati väljendatud nominatiivi vormiga, ja teine infinitiiv, mis väljendab tegevust, mida permissiivsuse objekt ehk toimija sooritama peaks. Infinitiiviga võib väljendada ka tegevuse algatamise aspekti, sel juhul on infinitiiviks supiin (vt lauset (5)).

Permissiivkonstruktsiooni tähendus võiks olla 'kedagi oma autoriteediga midagi tegema mõjutama, nii et tegevuse sooritajal on lõplik kontroll soorituse üle'. Sellest lõpliku soorituse kontrollist hälbib mõneti *laskma*-verbi käskimistähendus, mis sisaldab implikatiivsena tegevuse sooritamist, kuid langeb vormilt kokku *laskma*-verbi lubamistähendusega. Permissiivne makrosituatsioon koosneb kahest mikrosituatsioonist, lubamissündmusest ja sooritussündmusest.

Eesti keeles lõimuvad permissiivkonstruktsiooniga selle määratluse kohaselt kuus verbi: *andma*, *käskima*, *laskma* (lubamistähendus lauses (3), käskimistähendus lauses (4)), *lubama*, *paluma*, *võimaldama*. Järgnevad näitelauseid pärinevad eesti kirjakeele seletussõnaraamatu Internetiversioonist (www.keelevara.ee):

- (1) Õpetaja **oli andnud** õpilastele õige raskeid ülesandeid **lahendada**.
- (2) Arst **käskis** haigel **lamada**.
- (3) **Ärge laske** tal midagi rasket **tõsta**.
- (4) Mõisnik **laskis** talupoegi **peksta**.
- (5) Ema **lubas** lapsed õue **mängima**.
- (6) Ta **palus** meil saladust **hoida**.
- (7) Samblikud ja samblad **võimaldavad** suurtel põdrakarjadel talvituspaikades **ära elada**.

Permissiivverbid erinevad oma intensiivsuse poolest, osa verbe on sooritusetegevuse seisukohalt mõjukamad (*laskma* käskimistähendus, *käskima* ja osa *andma* kasutusi), teine osa verbe ei ole sooritusverbiga nii tugevalt seotud, väljendades ainult soorituse algimpulsi

andmist (*lubama*, *võimaldama*, *laskma* lubamistähendus, osa *andma* kasutusi) või sisaldades nõrka mõju (*paluma*).

Mõnele permissiivkonstruktsioonides esinevale verbile on uurijad varemgi tähelepanu osutanud: *laskma*-verbi on käsitlenud R. Kasik (2001) ja sellest kujunenud *las*-partiklit H. Metslang (2000), *andma*-verbi põhjalik käsitlus pärineb I. Tragelilt (1999, 2003).

2.2.1. Laskma

„Eesti kirjakeele seletussõnaraamat” annab *laskma*-verbi tähendustena muuhulgas ‘lubama, võimaldama, mitte takistama’ ning ‘midagi kellelgi teha paluma või käskima; millegi sooritamiseks korraldust andma’.

laskma-verbi imperatiivivormi *lase~las* partiklistumist eesti keeles on käsitlenud H. Metslang (Metslang 2000). Kuigi tüve häälikuline kuju *laskma* : *lase* sarnaneb germaani tüvega *lassen* : *lass*, osutavad etümoloogilised andmed, et tegemist on siiski läänemeresoome tüvega, mis kuulub ilmselt soome-ugri tüvevarasse. (Metslang 2000: 59)

las-tüvel on erinevates keeltes ühine tähendus ‘põhjustama, võimaldama, lubama’. Partiklina väljendab *las* enamasti luba või käsku, kandes agendile suunatud dünaamilist või deontilist modaalsust: *Las Liina aitab sind ~ Lase Liinat/ Liinal ennast aidata, Las Ott ootab ukse taga ~ Lase Otti/Otil oodata ukse taga*.

H. Metslangi järgi esineb *laskma*-verb 17. sajandi tekstides peamiselt koos infinitiiviga, harilikult imperatiivi oleviku teise pöörde vormis, kuid ka muudes vormides. Kirjapildi varieerumise *lase~las* paneb Metslang saksa keele samasuguse eeskjuju *lass~laß* arvele. *ma-* ja *da-*infinitiivi segunemine on mõistetav, kuna tekstide kirjapanijad olid enamasti mitte-eestlased. (Metslang 2000: 72)

Metslang viitab sellele, et kuigi saksa verbimall ja sõna enese sarnasus võis selle kasutuse laienemisele eesti kirjakeeles kaasa aidata, on *las*-partiklil selliseidki kasutusi, mida saksa keeles leidub siiani, kuid mis eesti keeles ei ole juurdunud. Praegu kasutatakse 17. sajandil üsna tavalise “laskem paluma” asemel ekshortatiivi “palugem”.

R. Kasiku järgi (Kasik 2001: 120) eeldab *laskma*-verb põhjustajana teadlikku tegutsejat. *laskma*-verbiga võib väljendada lubavat kausatiivsust, nt *Peremees laseb majal laguneda*, ja kuratiivset kausatiivsust, nt *Mees laskis fotograafil endast pilti teha*. Esimesel juhul on põhjustaja kogeja rollis, teisel juhul on aktiivne roll nii mõjutajal kui ka mõjutataval. Kuratiivkausatiivse kasutuse korral võib mõjutatav lauses eksplitsiitselt väljendamata jääda, aga kui see on olemas, siis on see argument harilikult adessiivivormis. Direktiivse tähendusega on *laskma* näiteks lauses *Tädi laseb teid kõiki tervitada*. Sellise kasutuse liigitab Kasik kuratiivseks, kuna mõjutatav on agendi rollis (Kasik 2001: 121). Kui mõjutatav on aga kogeja või patsient, siis on tegemist kausatiivse kasutusega. *laskma*-verbi subjekt esineb lubaja rollis, kui põhiverbile liituv infinitiiv on intransitiivne protsessiverb ja mõjutatav on patsient, nt *Perenaine laseb supil keeda*. (Kasik 2001: 121–122) *laskma*-verb saab kausatiivsusele lähedase tähenduse juhul, kui mõjutatav on instrument, mida põhjustaja juhib, nt *laseb kätel käia*.

Siinses käsitluses on nii kuratiivkausatiivid kui ka lubav kausatiivsus loetud üheks rühmaks, mõjutatav (agent ja patsient) on nimetatud toimijaks.

2.2.2. Andma

EKSS-i järgi on *andma*-verbil kümme põhitähendust. Neist kahes tähenduses võib *andma* esineda permissiivses konstruktsioonis:

1) 'ulatama, kellegi kätte või kättesaadavusse toimetama' (sh söömiseks, joomiseks, sissevõtmiseks): *Külalistele anti süüa, juua*. Sel juhul on toimija allatiivis ja verbi tähendus on lähedane otsesele leksikaalsele tähendusele.

2) '(saada) võimaldama, osaks saada laskma', impersonaalne *laskma*-tähendus (siia alla paigutatakse ka verbiühendid *teada andma* ja *mõista andma*): *Pajuvitsad annavad hästi painutada ja punuda*.

Vanema kirjakeele tekstides on *andma*-verbile iseloomulikud ühendid *sööma*- ja *jooma*-verbiga, kus tüüpiliselt nimetatakse ka infinitiiviga väljendatud tegevuse objekt:

Meie ollime teise perre+mehhe jures ko-us, se andis, olgo terwe, tobi ollut, meile juu. (Helle, lk 405)

Selliseid tarvitusi võib tõlgendada permissiivsena – kellelegi millegi võimaldamisena. Leidub aga konstruktsioone ka muude kui manustamisverbidega, sellisel juhul on esiplaanil lubamistähendus:

Agga ärge eksige mitte, Jummal ei anna ennast mitte pilkada! (Arvelius, lk 47)

Grammatikalisatsioonileksikoni järgi (Heine, Kuteva 2002: 149–155) on verbil *give* maailma keeltes tüüpiliselt viis grammatilist funktsiooni: benefaktiiv, kausatiiv, suhe (*concern*), daativ ja eesmärk/otstarve (*purpose*). Areng GIVE > CAUSATIVE sisaldab tasandit, kus lisaks kausatiivsusele on *give*'il ka permissiivne funktsioon.

Ülejäänud neli permissiivkonstruktsiooniga lõimuvat verbi ei ole nii üldise tähendusega nagu *laskma* ja *andma*, seepärast ei ole neid ka eesti keeles varem eriti uuritud.

2.2.3. Käskima

käskima tähendusena toob EKSS 'käsku, korraldust andma, midagi tegema sundima, käsutama; midagi kellelegi ülesandeks tegema (vahel ka soovi või palvena)'. (EKSS: 735)

Paras, kes sul käskis sinna minna!

2.2.4. Lubama

lubama on EKSS-is sarnaselt *käskima*-verbiga sõnastatud parafrasina: 'millekski luba andma; nõustuma, soostuma millegagi' (5), 'midagi võimaldama' (6):

Emal ei lubanud lastel õue minna.

Rahakott ei luba uut mööblit osta.

2.2.5. Paluma

Paluma-verbi tähenduseks on 'mingit soovi, palvet (kellelegi) esitama, mingi palvega kellegi poole pöörduma (soovides, et keegi midagi teeks, teatud viisil toimiks)':

Ta palus meil saladust hoida.

Teda paluti lähemal ajal toimetusest läbi astuda.

2.2.6. Võimaldama

ÕS 2006-st leiame *võimaldama* kohta ümberütleva tähendussetuse 'võimalikuks tegema' ja näitelause *Palk võimaldab lähedasti ära elada*.

Siinses töös püütakse neid verbe iseloomustada semantilisest aspektist – millist rolli nad konstruktsioonis mängivad. Grammatilisest küljest on huvipakkuv see, milliseid argumente nad endaga seovad ning kas ja kuidas nad tingivad argumentide vormi.

2.3. Konstruktsiooni osalised

Permissiivkonstruktsiooni osalised on tüüpjuhul permissiivuse (loa või käsu) allikas, see, kes käsib/lubab ehk AGENT; permissiivne PÕHIVERB (*andma, käskima, laskma, lubama, paluma, võimaldama*); loale või käsule reageerija ehk TOIMIJA ja INFINITIIV. Konstruktsiooni obligatoorsed osalised on põhiverb ja infinitiiv. Agent jääb eksplitseerimata, kui tegemist on impersonaalse lausega, ja see võib olla nähtav ainult verbi pöördevormis. Toimija võib jääda eksplitseerimata, kui permissiivsus on suunatud üldisikuliselt või ei ole selle suunatus konkreetsele toimijale oluline. Infinitiiviks on harilikult *da*-infinitiiv, kuid vanemas kirjakeeles esineb palju ka tänapäeval kasutuselt kõrvale jäänud *ma*-infinitiivi. *Ma*-infinitiivi on selles konstruktsioonis võimalik kasutada ka tänapäeva kirjakeeles. Sellega seoses muutub aga konstruktsiooni tähendus: lisandub inhoatiivne tähendusvarjund. Järgnevas käsitluses on analüüsitud eksplitseeritud toimijaga konstruktsioone.

2.3.1. Permissiivverbid

Kui palju mingit verbi permissiivkonstruktsiooni raamlauses on kasutatud ja kuidas need autoriti/allikati jagunevad, sellest annab ülevaate tabel 7:

Tabel 7. Põhiverbi kasutus permissiivkonstruktsioonis.

Allikas/Verb	<i>andma</i>	<i>käskima</i>	<i>laskma</i>	<i>lubama</i>	<i>paluma</i>	<i>võimaldama</i>	Kokku
Müller	1	2	111				114
Stahl	33	56	493	5			587
Blume	3	1	4				8
Helle	4		1	1			6
Piibel	12	43	100				155
Hupel	11	5	45		1		62
Arvelius	8	6	57		2		73
Holtz	8	34	9		6		57
Masing	1	1	3				5
Manteuffel	4		19	1	4		28
Schüdlöffel	1	4					5
Kreutzwald	11	24	24	2	27		88
1930	1	1	34	4	3	1	44
1950		6	21	8	3	10	48
1960	3	3	18	5	3	5	37
1970		3	20	6	9	9	47
1980	7	7	28	41	18	69	170
KOKKU	108	196	987	73	76	94	1534
%	7	13	64	5	5	6	100

Enim esineb permissiivkonstruktsiooni põhiverbina *laskma*, moodustades 64% kõikidest siinses töös käsitletud permissiivkonstruktsioonide põhiverbidest. Sageduselt teisel kohal on *käskima* 196 kasutusjuhuga (13%). Ülejäänud verbide kasutussagedus on suhteliselt ühtlane: *andma*-verbi on tarvitatud 108 korda (7%), *võimaldama*-verbi 94 korda (6%), *lubama*- ja *paluma*-verbi vastavalt 73 ja 76 korda (kumbki 5%).

Andma

Andma-verbiga konstruktsioonides on toimija enamasti vormistatud allatiivsena. See on ilmselt tingitud konstruktsioonis osaleva verbi tugevast seotusest oma algse leksikaalse tähendusega, millegi ülekandmisega ühelt isikult teisele. Selliste lausete põhiosa moodustavad *kellelegi midagi süüa ja juua andma*-tüüpi väljendid (1). Lauses (2) leiame aga teist tüüpi kasutuse, mis ei ole seotud manustamisverbidega:

- (1) *Wet ep olle sa juu annud sellele, kes wässinud, ja näljatse eest olled sa leiba keelnud.* (P 1739 Ii, 22. 7)

- (2) *Kui Eduard Lemmiste hakkas 1943. aastal lavastama Lehári operetti (Mustlasarmastus), andis Ida Urbel **mulle** esimest korda **seada** kogu lavastuse tantsud ja tegelaste liikumise.* TEA1980\|ttt0023

Adessiivi vormis toimijat leiame eelkõige Stahlil, kes kasutab allatiivi ja adessiivi samas funktsioonis läbisegi, neil vahet tegemata. Nii leiame tema tekstides ka näiteks *süüa andma* väljendit koos adessiiviga. Leidub aga kasutusi muudegi verbidega:

- (3) *Kuhle münd münno Jummal / trõhsti münd münno ahastusse siddes / ninck rõhmusta münno südda / **anna münnul kuhlda** rõhmo / eth needt luh+kontit rõhmsax sawwat / kumbat sinna russux katki pexnut ollet / loh münno sees Jum\~al õhe puchta süddame / ninck an\~a mün\~ul õhe uhe kindla waimo / (S IV lk 130)*

Adessiivi on ühel korral kasutanud ka Helle ja Hupel.

Nominatiivi ainus kasutusjuht on problemaatiline. Arveliuse lauses (4) paikneb konstruktsioon relatiivkõrvallauses ja seetõttu on toimijale viidatud ainult pronoomeniga, mis ei ole ootuspärasest vormis.

- (4) *agga selle eest teggi ta tallo+mehhe põllole üht wakka wilja mahha, ja leikas enneselle **mis** Jummal **andis kaswada**.* (A 128)

Tabel 8. Toimija vormistamine *andma*-verbi konstruktsioonis.

<i>andma</i>	n	all	ade
Müller		1	
Stahl		15	9
Blume		1	
Helle		1	1
Piibel 1739		11	
Hupel		9	1
Arvelius	1	4	
Holtz		5	
O.W.Masing		1	
Manteuffel		3	
Kreutzwald		9	
1930		1	
1960		3	
1980		5	
kokku	1	69	11

Käskima

Käskima-verbi toimija on kõige sagedamini vormistatud partitiivsena. Selle kasutussagedus on suurim Holtzi tekstis (6) ja 1739. aasta piiblitõlkes (5):

- (5) *Ja kui sa sinna tulled, siis wata, kus Nimsi poja Josawati poeg Jeu on, ja minne sisse ja **kässi tedda üllestousta** ta wendade seast, ja wi tedda ühhest kambrist teise. (P1739 2Ku, 9. 2)*
- (6) *Kui ta igga pole kummardand, küssiti temma käest, kes ta piddi ollema? ning rikka mehhe käest, küssiti# kas se tössi olli mis ta ütlend? – siis **kästi tedda**, omma waewa **räkida**. (1817-Holtz_8)*

Allatiivset toimijat leidub *käskima*-verbi konstruktsioonis kolmel autoril, neist järjekindlamalt Stahlil (10), kes tarvitab küll ka adessiivi (9) ja paaril korral nominatiivi-genitiivi. Nominatiivse kasutuse juures tuleb välja huvitav seaduspära: toimija on sel juhul alati mitmuses (7), (8):

- (7) *Agga teisel päwal tahtis temma öiete teäda sada, mispärrast neist Juda-rahwast temma peäle kaebati, ja peästis tedda rihmust lahti, ja **käskis üllemad preestrid** ja keik nende sure kohto **kokkotulla**; ja temma töi Paulust wälja, ja panni tedda nende ette seisma. (P 1739 Ap, 22. 30)*
- (8) *Ja kun:ingas **käskis** silma+ +pilgul kõik **suremad rigi+** +**issandad** salla+ +nõu+ +piddamisele **kokko astuda** ja küssis: mil kombel Reinowadderi eksitus karro wasto kätte piddi maksetud sama. (1850-Kreutzwald_26)*
- (9) *Ninda on Jummal sedda Abraham kiusanut / ninck **tem\~al kescknut** / oma Poja **tapma** / ninck **offrima**. (SLS lk 292)*
- (10) *Kes **käskis sulle** ja so **naesele** kõrtsi **minna** ja **rüpada**, peälegi sel aial, kui ausad tallo+mehhed ommad lojussed tassuwad. (A 93)*

Tänapäevases kasutuses on võimalikud nii adessiiv kui ka partitiiv.

Tabel 9. Toimija vormistamine *käskima*-verbi konstruktsioonis.

<i>käskima</i>	n	g	p	all	ade
Müller		1	1		
Stahl	2	1		17	7
Blume					1
Arvelius			3	2	
Hupel			4		
Piibel 1739	3		16	1	
Holtz	1		29		
O.W. Masing			1		
Kreutzwald	3		11		
Schüdlöffel			2		

1930			1		
1950			1		3
1960					1
1970					3
1980					1
kokku	9	2	69	20	16

Laskma

Laskma-verb esineb permissiivkonstruktsioonide põhiverbina kõige sagedamini. Üheks põhjuseks on kindlasti see, et tal on nii lubamis- kui ka käskimistähendus. Näiteks 17. sajandi suuremahulises tekstikorpuses esineb *lubama*-verb vaid viis korda, nii osalejavälist deontilist võimalikkust kui ka osalejavälist deontilist vajalikkust väljendatakse enamasti ja ülekaalukalt *laskma*-verbiga. *Laskma* eristub teistest permissiivverbidest ka selle poolest, et temaga seostuva toimija vormistamine varieerub palju tugevamalt, esinedes kokku seitsmes käändes ja *läbi*-adpositsioonifraasis.

Nominatiivne toimija on tüüpiliselt mitmuses (151 kasutust, 26%):

- (11) *Jum\~al süind tennawat ninck kihtwat / üchtleise keick needt pagganat / ninck keick se ilm rõhmustap hend / ninck laulap suhre hehle kahs / eth sinna mah pehl sundija ollet / ninck ep lasset needt pattut wallitzema.* (S II lk 138)
- (12) *Kui Jummal lasseb wilja kaswada hästi, siis on teie seas palju neid, kes ei moista sedda mitte öiete kokko hoida, üks ei leika sedda mitte öigel aial mahha ; teine lasseb ommad sead palju wilja ärra süa wälja peäle, ehk rehhe jures ; kolmas raiskab omma wilja kõrtsi sees ärra.* (LÖ108)

Toimija võib olla ka genitiivi vormis (60 kasutust, 10%):

- (13) *Se+sinnase Jummal Armo pehle peawat keick waat Risti+jnnimesset lohtma / se kahs peawat nemmat hend rõhmustama / sest temma ep armastap üx+peines keick / mea tem\~a lohnut on / ninck lassep omma Pehwalicko paistma ülle Hehdt ninck Kurjat / erranis armastap kahs issi+ehranis needt / kumbat temma perral ommat.* (SLS lk 661)
- (14) *Ja ta käis Israeli Kunningatte tee peäl, ja laskis peälegi omma poia tullest läbbi käia nende pagganatte hirmsaid teggusid möda, mis Jehowa Israeli laste eest olli ärraiaanud.* (P1739 2Ku, 16. 3)

Partitiiv on tavalisem olnud vanemas kirjakeeles, kuigi selline kasutus on praegugi korrektne:

- (15) *Ja seitsmel aastal läkkitas Jojada ja wöttis need üllemad ülle igga saa pealikkutte ja trabantide seltsi, ja laskis neid tulla ennese jure Jehowa kotta, ja teggi seädusse nendega, ja panni neid wanduma Jehowa koias ja näitis neile kunninga poia.* (P1739 2Ku, 11. 4)

- (16) *Andke andeks et ni kaua ukse tagga teid lassin odata; ma luggesin parrajast pärrast-+ +lõuna&-+ +palwet ja ei wõinud jalla pealt tulla, sest Jum:ala tenistus on surem kui in:imeste tallitus.* (1850-Kreutzwald_17)

Tänapäeval on partitiivse toimijaga permissiivkonstruktsiooni (251 kasutust, 42%) funktsiooni suures osas enda kanda võtnud adessiiv (37 kasutust, 6%), mida varasemates allikates on suhteliselt vähe tarvitatud. Allatiivne (17) ja ablatiivne (18) toimija esinevad mõlemad paaril korral (all 3 kasutust; abl 2 kasutust):

- (17) *Üks Moisa-+vannem olli ühhele tallo+pojale keik wannad wöllad kinkinud, olli temmale suwwi+wilja ja rukkid moisa polest lasknud mahha tehha, olli temmale keik tarwitawad lojuksed ja keik maja-+ ja põllo-+ristad kätte andnud, ja olli temmale peäleki lubbanud, temmale abbi tehha kui temmale äppardus peaks johtuma.* (A4)
- (18) *kui on se Arm sest Jssandast ni suhr / ninck lussep hend armolickult löidma / neilt / ke temma pohle hend pöhrwat.* (SLS lk 698)
- (19) *Näe, kõige viimati rikas, see Linnu Annes võttis kätte ja laskis sulasel kraavisuu hagudega kinni matta.* [ILU1950\ilu0007]

Elatiivi tarvitamine on tänapäevases keelekasutuses säilinud väljendis *ennast millestki mõjustada, segada, häirida laskma*, vanades kiriklikes tekstides on juurdunud püsiühend *end kellestki ristida laskma*. Elatiivina on *laskma*-verbi toimija vormistatud 29 juhul, mis moodustab 5% kõigist eksplitseeritud toimijaga permissiivkonstruktsioonidest, mille põhiverbiks on *laskma*. Elatiivse kasutuse käivitajaks on tõenäoliselt saksa *von*-konstruktsiooni tõlkimine (20, paralleeltekst Stahlilt):

- (20) *Se Essimesse Tücki sees tunnistap se Evangelist / eth Christus Johanneesse se Ristija jure Jordani ehre tulnut / ninck hend temmast ristima laseknut / Jummal aigkusse töitada.* (SLS lk 124)
- Jm Ersten Stück bezeuget der Evangelist / das Christus zu Johanni Marc. 1. 9. seqq dem Teuffer an den Jordan gekommen / vnd sich von Jhm täuffen lassen / die Gerechtigkeit Gottes zu erfüllen.*
- (21) *Ja kui se torm laewasse kinni hakkas, et ta ei woinud wasto tuult minna, lasksime meie sedda tulest aiada.* (P 1739 Ap, 27. 15)

Läbi-adpositsioonifraasi tarvitamine toimija vormistamisel on selgelt saksa *durch*-prepositsiooni tõlkevaste eesti keeles (25 kasutust, 4%):

- (22) *Se kolmanda Peh+ +tücki sees kihtap Christus sedda Johannest / ninck ütlep / temma on olema / üx öigke / truw / ussin oppija / ninck ennamb kudt üx Prophet / Ja üx Jummal Engel / kennest Jummal **lebbi needt Prophetit on lascknut kuhlutama** / temma pididi se+ +sinnase ilma sisse tullemä / ninck Christussel se te walmistama. (SLS lk 34)*
- Jm dritten Hauptstück rühmet Christus den Johannem / vnd sagt / er sey ein rechter Trewer / Fleisiger Prediger / vnd mehr Mal. 3. 1. dann ein Prophet / Ja ein Engel Es. 40. 3 GÖttes / von welchem Gott **durch die Propheten hat lassen verkundigē** / er solle in diese Welt kommen / vnd Christo den weg bereiten.*
- (23) *Ja Jehowa **laskis** Israelis ja Judas **keige** prohwetide ja **iggaiühhe** näggia läbbi tunnistada ja ütelda: Pöörge ümber omma kurja tede peält ja piddage mo kässud, mo seädmised, keik sedda kasso-öppetust möda, mis ma ollen käsknud teie wannemid, ja mispärrast ma teie jure sanna läkkitanud omma sullaste nende prohwetide läbbi. (P 1739 2Ku, 17. 13)*

Tabel 10. Toimija vormistamine *laskma*-verbi konstruktsioonis.

<i>laskma</i>	n	g	p	n/g	n/g/p	g/p	all	ade	abl	ela	läbi
Stahl	82	48	115	9	16	12		4	2	19	15
Müller	16	8	23		3	2	1	1		3	7
Blume	3										
Arvelius	17		16				2				
Hupel	10		20		1	2				1	
Helle	1										
Piibel 1739	10	4	47			1				2	3
Holtz			3								
Kreutzwald	6		7								
Masing											
Manteuffel	5		5			2					
1930			8			2		3		2	
1950			1					7			
1960	1		1					8		1	
1970			4					7		1	
1980		1	1					10			
kokku	151	60	251	9	20	21	3	37	2	29	25
%	26	10	42	1	3	3	0	6	0	5	4

Lubama

Lubama on eesti kirjakeele algperioodil harva permissiivkonstruktsioonis esinev põhiverb, seda funktsiooni on täitnud pigem *laskma*. *Lubama*-verbi sagedus hakkab tihenema 20. sajandil, kuid ka siis esineb see *laskma* kõrval tagasihoidlikult. Seda on muuhulgas

võimalik kasutada elutu agendiga, eriti palju esineb sellist kasutust teadustekstides (27). Sel juhul toimijat harilikult ei eksplitseerita. Permissiivkonstruktsioonides, mille põhiverbiks on *lubama*, esineb kolm toimijakäänet: partitiiv (25), allatiiv (24) ja adessiiv (26).

- (24) *On sedda ka, mitto+ +korda omma silmaga ollen näinud, wahhest kaks, wahhest ka kolm emma. Essimesse emmale ei te wanna emma mitte kurja, kui agga teisel poege on, ja jamsib emma, siis wanna emma lubbab perrele tedda ärra+ +murda. (TH396)* *Das trift sich wol, ich habe oft mit meinen Augen bald zwo, bald auch drey Mütter gesehen. Der ersten füget die alte Mutter kein böses zu; wenn aber bey dem andern Schwarm die Mutter unordentlich ist, so erlaubet die alte Muteer# ihrem Gesinde, daß sie selbige umbringen.*
- (25) *[...] peame veel siin külmas keldris see päev olema ehk lubataks öösel meid siit väljuda aga... ILU1970\ilu0020*
- (26) *Esimestel kordadel Krestina Andrejeva juurde minnes P. Ariste ei lubanudki mul magnetofoni kaasa võtta, et väärt keelejuhti mitte ära ehmata. ESBI1980\tet0004*
- (27) *Väike süvis ja hea manööverduusvõime lubavad töötada hästi ranna ligidal, kuhu suuremad uurimislavad ei saa tulla. TEA1980\sttt0014*

Tabel 11. Toimija vormistamine *lubama*-verbi konstruktsioonis.

<i>lubama</i>	par	all	ade
Stahl			2
Helle		1	
1930	1		1
1950	1		6
1960			5
1970	2		
1980		1	16
kokku	4	2	30

Paluma

Paluma-verb tuleb siinse töö lähtematerjali põhjal otsustades kasutusele alles alates 18. sajandi lõpust, olles uuritud tekstides permissiivsena esmakordselt tarvitusel Arveliusel.

Nominatiivse kasutuse korral on toimija mitmuses:

- (28) *Said augo jure, pallus perre+ +mees wöörad sisse miñna, läks isse eel, et ta keik näitaks. (1838-Manteuffel_8)*

Partitiiv on analüüsitud ainese põhjal tavalisim toimijavorm *paluma*-verbi puhul:

- (29) *Me palume ülemaailmset Rahunõukogu võtta tarvitusele abinõud bakterioloogilise sõja initsiaatorite ohjeldamiseks.* AJA1960\rh0090

Adessiiv on sageduselt teine:

- (30) *Kui direktoril paluti alla kirjutada aktile võimla ventilatsiooni puudumise kohta, siis ta ägestus ja leidis, et see polevat tema asi.* AJA1950\ed0023

Tabel 12. Toimija vormistamine *paluma*-verbi konstruktsioonis.

<i>paluma</i>	n	p	ade
Arvelius		2	
Holtz		3	
Kreutzwald		21	
Manteuffel	1	1	
1930		1	
1950		1	1
1960		2	
1970		3	5
1980		5	5
kokku	1	39	11

Võimaldama

Võimaldama-verb ilmub kasutusse alates 20. sajandi tekstidest ja esineb neis ainult koos adessiivis toimijaga. Sellele verbile on väga iseloomulik, et agendiks on elutu objekt või abstraktne mõiste:

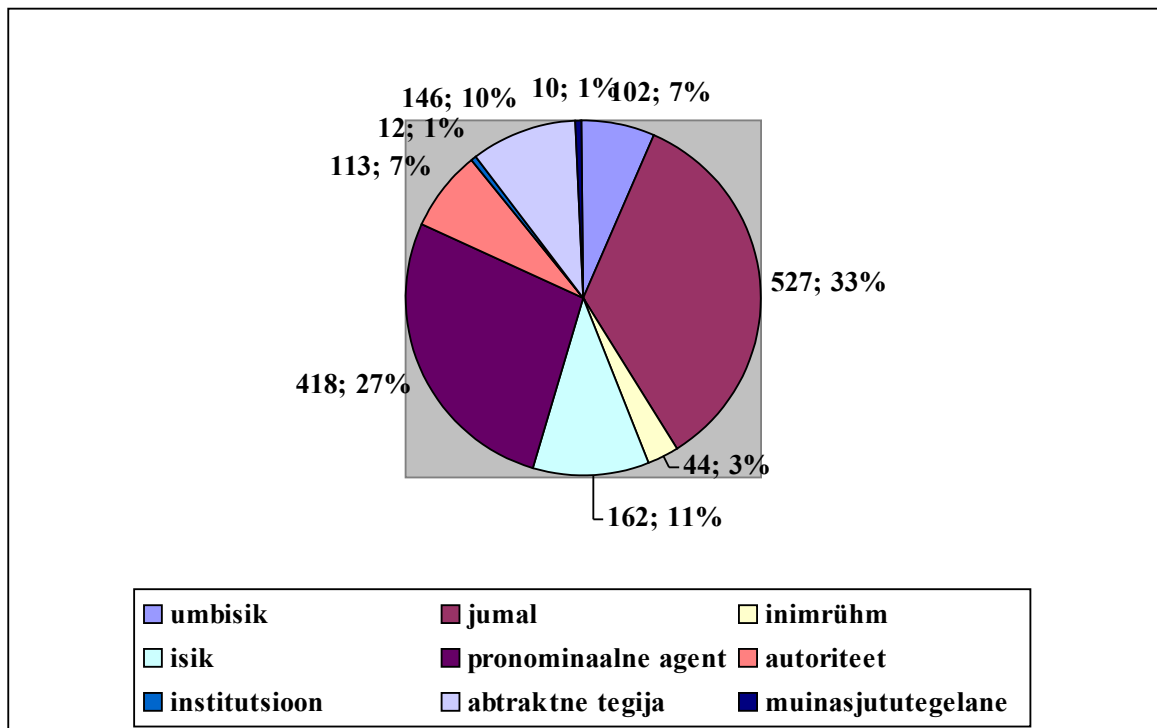
- (31) *Hea populaarteaduslik teos võimaldab kitsa eriala spetsialistil osa saada ka teise eriala uurimise tulemustest, millega süvendatult tegelemine ei kuulu tema erialasse; üldarendav on see aga kõigile.* POP1980\tpt0015

Tabel 13. Toimija vormistamine *võimaldama*-verbi konstruktsioonis.

<i>võimaldama</i>	ade
1950	4
1960	1
1970	4
1980	14
kokku	23

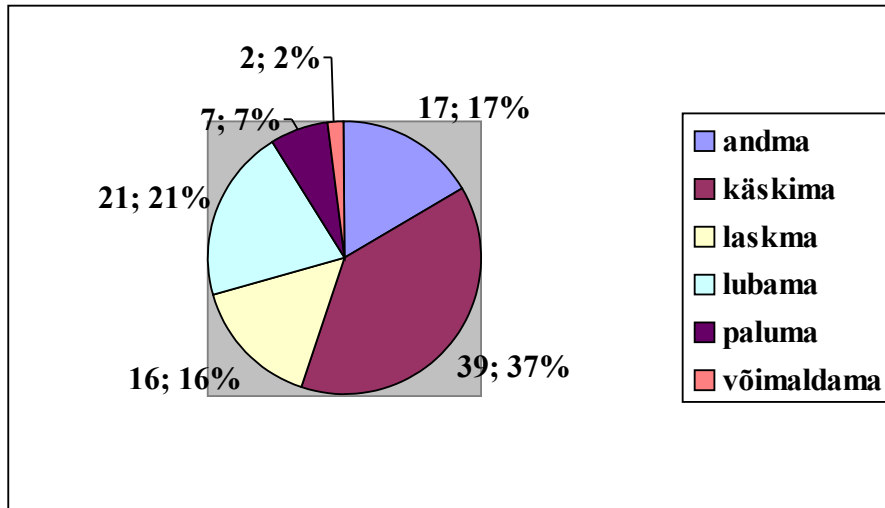
2.3.2. Agent

Siinse töö üheks eesmärgiks on vaadelda, kes või mis võib olla permissiivsuse allikas, missuguste semantiliste omadustega on permissiivse raamlause agent. Analüüsis osutus otstarbekaks jaotada agendid üheksasse rühma. Neist seitse eristub semantilistel alustel, kahe puhul on olulisem grammatiline vormistus: impersonaalsetes lausetes ja juhul kui agendile on viidatud vaid personaalpronoomeni või verbipöördega. Kui semantiliselt tühjad rühmad kõrvale jätta, saab ülejäänud seitse rühma jaotada selle põhjal, kas tegemist on elusa või elutu agendiga (abstraktse tegija rühm) ja kas elus agent on maine olend või mitte (jumalik agent), kas agent tegutseb üksi (isik) või on permissiivsuse allikaid mitu (inimrühm), kas agendile saab omistada mingi suurema võimu või erilise staatuse võrreldes teiste inimestega (autoriteet). Väikse rühmana on esindatud ka institutsioon, juhul kui autoriteetsust ei saa seostada konkreetselt ühegi isikuga, ja muinasjututegelane, kui agendiks on personifitseeritud olend (loom).

Joonis 1. Agentide semantilised rühmad

Umbisikuline agent

Joonis 2. Agent eri verbide puhul: umbisik

Umbisikulist agenti on kasutatud 7% konstruktsioonidest ja seda esineb kõigi põhiverbide puhul. Kõige enam on siinses materjalis agent täpsemalt määratlemata jäänud *käsima*-verbi puhul:

- (32) *Larensit ennast kästi, kaks päwa pärrast Jani päwa, önsa Herra riettega Praua jure tulla, need wiis+ +kümmend rubla sama; sest siis oli Praua sündimisse+ +pääw – (1817-Holtz_138).*

Kasutussageduselt teisel kohal on impersonaalne *lubama*-verb (21 kasutust, 21%):

- (33) *Juunioride klassis lubati võistelda 1953. a. ja hiljem sündinud kergejõustiklasi (AJA1970\ed0041).*

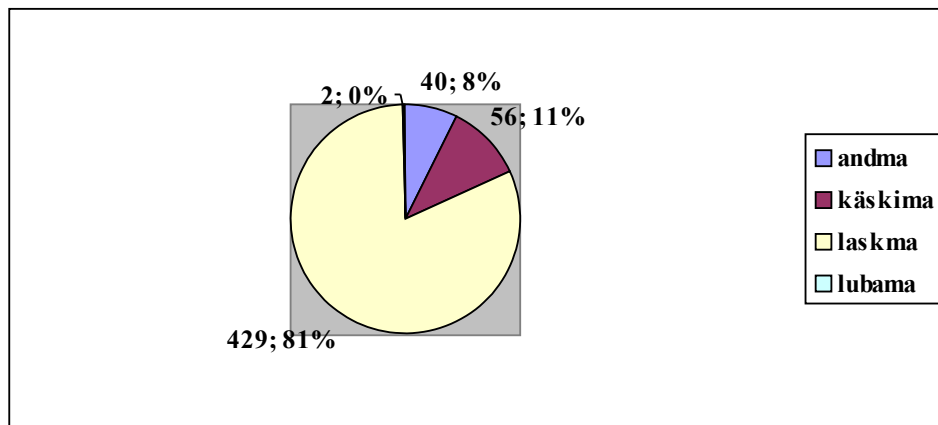
Peaaegu võrdse kasutussagedusega järgnevad *andma* (34) ja *laskma* (35). Esimest leiame 17, teist 16 korda impersonaalses vormis:

- (34) *Jürri Tarwel oli sullaseks ühhe wanna targa perre+ +mehhe jures, kus temmale armsa jutto läbbi mitmed kallid õppetussed anti kuulda (1838-Manteuffel_12);*
- (35) *"Kelli soperdasid," kisendas linakupmees, "noh riiki... vaata riiki ei lasta narrida!" (ILU1935\lmg0004).*

Võrdlemisi vähe on kasutatud *paluma*-verbi impersonaali (7 korda, (36)) ja vaid kahel korral ei ole agenti nimetatud *võimaldama*-verbi korral (37):

- (36) Kõikidel **maletajatel**, kel on õigus mängida linna 1973. a. maletšempionaadil, **palutakse ilmuda** 13. skp. kl. 18.30 veevarustus- ja kanalisatsioonikontori saali (õpetaja 9) loosimisele (AJA1970\ed0042);
- (37) Et aga eeloleval aastal võtame osa üleliidulisest põllumajandussaaduste näitusest Moskvas, siis **võimaldati meil** veel juurde **osta** 20 tonni lämmastikväetist (AJA1950\ed0015).

Jumalik agent

Joonis 3. Agent eri verbide puhul: jumal

Kõige sagedamini on agendiks jumal. Kokku on jumaliku agendiga kasutusi kolmandik kogu ainesest ehk 527 juhtu. Selle põhjuseks on 17. ja 18. sajandi kiriklike tekstide suur osakaal siinse töö materjalis. Sellesse rühma on loetud kolmainsus: isa, poeg ja püha vaim ehk nende lausete kõrval, milles permissiivsuse allikaks on jumal, ka Jeesuse Kristuse ja püha vaimu autoriteeti kehtestavad laused.

Kui agendiks on jumal, leidub analüüsitud materjalis vaid nelja põhiverbiga kasutusi. Ülekaalukas enamuses on seejuures agendi seondumine *laskma*-verbiga:

- (38) Agga **Jummal** õnnistab ja **lasseb** meie kädte töed **siggida**, kui meie waggad olleme (A 42)
- (39) Kas sa tead, kui **Jummal** neid seab, ja **lasseb** omma pilwede seest walgo walgust **paista**? (P 1739 Ii, 37. 15)

Sageduselt järgnevad väikse vahega *käskima*- ja *andma*-põhiverbiga konstruktsioonid, nt

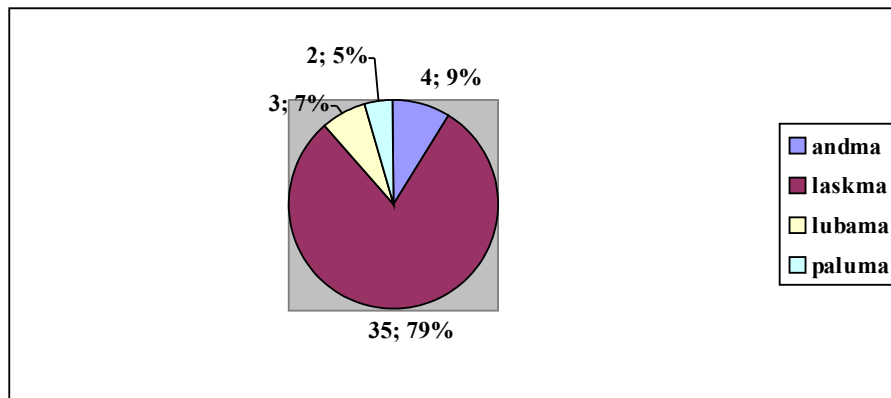
- (40) Agga **Jesus** jäi seisma, ja **käskis** tedda ennese jure **tua**... (P 1739 Lk, 18. 40);
- (41) Siis **andis** **Jehowa** ennast Salomonile teist korda **nühha**, nenda kui ta ennast temmale olli Kibeonis annud nühha. (P1739 1Ku, 9. 2)

Vaid kahel korral on jumal *lubama*-verbi agendiks:

- (42) *On nüdt **Jummal** sel kurratil **lubbanut** / ninck lascknut **sündima**...* (S IV lk 116);
- (43) *Essimalt **Jummalast** / ke echk issi Risti meile leckitap / kuds temma sedda Abraham kiusanut / ninck temma aino Poja tapma kescknut on / echk **sel Satanil lubbap** / meid **waiwada** / kumb Jobil sündinut on* (SLS lk 339).

Selle grupi puhul torkab silma suur autoriteetsus – siin ei esine kordagi *paluma*- ega *võimaldama*-verbi, jumal pigem käsib ja laseb asjadel sündida kui lubab neid.

Inimrühm

Joonis 4. Agent eri verbide puhul: inimrühm

See rühm koondab kõiki neid lauseid, mille agendiks on inimgrupp, kellele lauseümbruse põhjal ei saa omistada mingisse kõrgemasse ühiskondlikku klassi kuulumist või muud erilist seisundit. Ka inimrühm võib esineda agendina kõigi põhiverbide puhul. Selliseid konstruktsioone on kogu materjalis 44 ehk 3%. Kõige sagedasem põhiverb on seda tüüpi agendiga seoses *laskma*, moodustades tervelt 79% kõigist lausetest, mille agendiks on inimrühm.

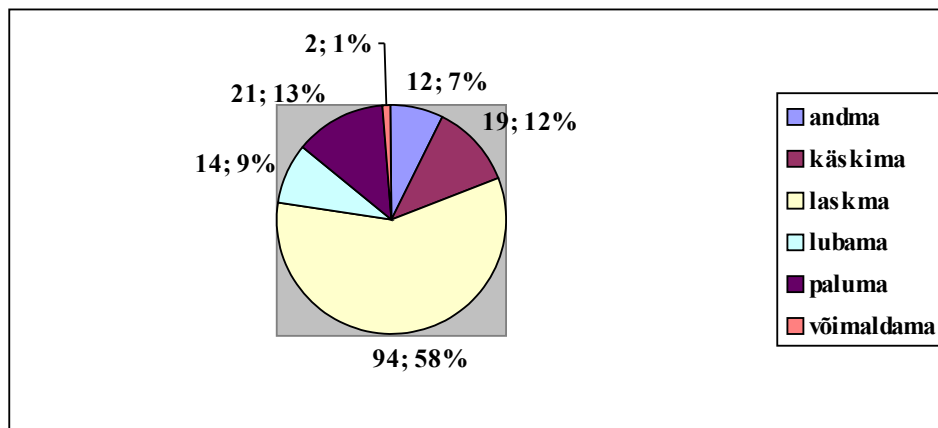
- (44) *Agga **Wariserid** ja **kässotundiad** põlgsid ärra Jumala nou issienneste wasto, ja ei **lasnud** ennast mitte **temmast ristida**.* (P 1739 Lk, 7. 30)

Väikeste vahedega järgnevad kasutussageduselt *laskma*-verbiga võrreldes tunduvalt harvemad *paluma* (46), *lubama* (47) ja *andma* (45):

- (45) *Peäle sedda on **naestele** se pahha wiis et nemmad **andwad** pissokeste lastele wina **jua**...* (LÕ157)

- (46) 1836mal aastal tullid ühhes kihhelkonnas Lätti-+ +maal liggi wiis+ +kümmeid innimest, **mehhed** ning **naesed** kokko, **pallusid** kirriko õppetajat, ende suust tõutuse sõnna wasto **wõtta**, mis läbbi nemmad wina&-+ +prukimist opis ärra salgasid. (1840-Kreutzwald_59)
- (47) Nad teadsid väga hästi, et toota osati endiselt igasugust, samuti nagu teadsid sedagi, millest oli tingitud paberlillede uputus: see osutus ainsaks artikliks, millega **okupandid lubasid kaubelda**. ILU1950\ilu0020

Isik

Joonis 5. Agent eri verbide puhul: isik

162 lauses on agendiks üksikisik. Sel juhul on agenti nimetatud kas pärisnimega või üldnimega ja lauseümbrusest ei selgu, et tal oleks suurem võim või voli, nagu on autoriteedirühma kuuluvate lausete agentidel.

- (48) Se+pärrast **laskis Josep** üht weikest lauda körtsist **tua**, ja kolm järgi, ja üht walget linna, ja üht waagna+tait puhhast wet. (A 106)

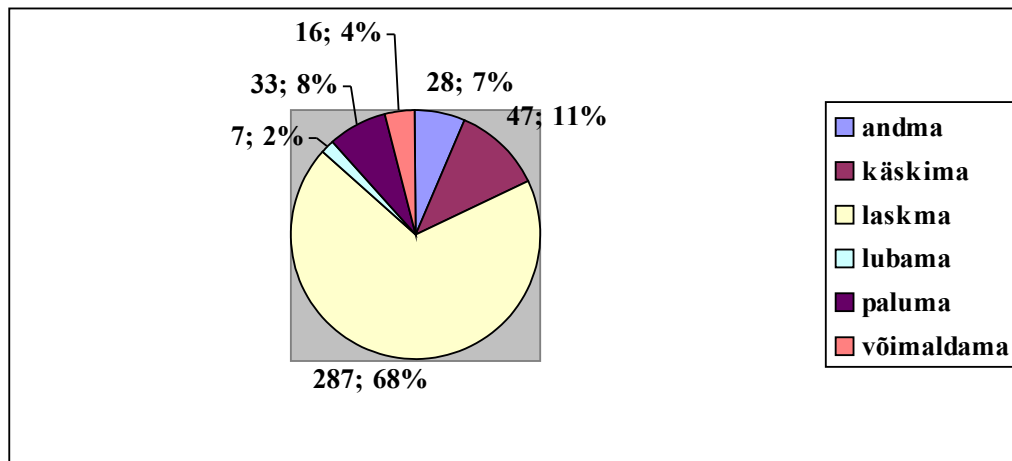
Väikeste vahedega järgnevad kasutussageduselt *laskma*-verbiga võrreldes tunduvalt harvemad *paluma*, *käskima*, *lubama* ja *andma*:

- (49) Kui tõld wärrawa suus seisma jäi, kutsus **Mihkel** omma perre+ +rahwast wälja, **käskis** ruttuste kambrisse puhtad sängi **walmistada**, aitas isse poja ja sullasega aiget tõllast wälja tõsta, ja tallutasid tedda siis ende naal kambrisse, kos ta ni kaua toli peäl istus, kunni säng sai walmis kohhentatud. (1840-Kreutzwald_9);
- (50) Mart pallus **eide**, et **ta** ommeti **lubbaks** pühha+ +päaw liña **miina**, Annele ehted ostma. (1838-Manteuffel_58);
- (51) Ja nüüd läks **Jürri** Praua ette ja **andis** temmale sedda Kirja **luggeda**, ning Tio kui- [m] Se+ +sinnane laul käib sel wisil: (1817-Holtz_69)

Kahe kasutuskorraga on selles rühmas esindatud *võimaldama*:

- (52) *Knaps võimaldas tal aastate jooksul harjutada nii Kihelkonna kiriku <<suurel oreil>> kui oma klaveril, mis oli tollal terves Kihelkonnas lihtsama-vaesema rahva seas ainuke.* ESBI1980\tet0021

Pronominaalne agent

Joonis 6. Agent eri verbide puhul: pronominaalne agent

Pronominaalse agendiga on tegemist juhul, kui lauses ei ole agenti nimetatud, kuid see on ühemõtteliselt järeldatav kasutatud verbivormist. Analüüsitud konstruktsioonide koguhulgast moodustab see rühm 27%. Nagu umbisikulise ja jumaliku agendi puhul, nii esinevad ka pronominaalse agendiga konstruktsioonides kõik kuus põhiverbi, sealhulgas ülekaalukaimalt *laskma*:

- (53) *Jeh Jummal Sanna siddes / ninck motle ickas se pehle / ninck seisa omma seisusse sees / ninck **erra** lasse hend **pahandama** / kut needt Jummal+kartmatta Wilja noudwat.* (SLS lk 709)

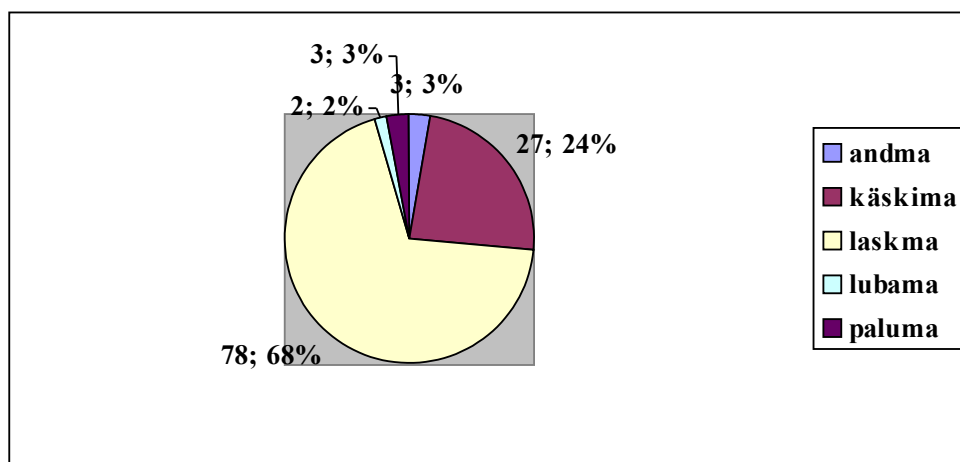
Sageduselt teisel kohal on põhiverb *käskima*:

- (54) *Teie lubbaga läksime teist+ +korda jahhile, püüdsime ühhe priske wassika ja **teie käskisite** mind wassikat **jaggada**.* (1850-Kreutzwald_lisa2_43).

Sageduse põhjal järgnevad *paluma* ja *andma*, vähem on grammatilise agendiga koos kasutatud *võimaldama*- ja *lubama*-verbi:

- (55) *Oinas kostis: **Tem:a pallus** mind, armoline kun:ingas, salla+ +kirjad teie kätte **tua**, mis meie ühhes+ +koos wälja+ +mõtlesime ja ülles+ +kirjutasime; min:a ollin tem:a tru nõu+ +andja ning abbi+ +mees.* (1850-Kreutzwald_lisa2_6)
- (56) *Kül ta sedda teeb, kui **anname tehha**.* (TH375)
- (57) ***See võimaldab** tegijatel oma töö kohta hinnangu **saada**.* AJA1970\ed0034
- (58) *Ja ta ütleb kodanlusele - ei vana moodi **me** teil enam riiki **juhtida ei luba**.* PRO1980\tot0012

Autoriteet

Joonis 7. Agent eri verbide puhul: autoriteet

Autoriteedirühma, mis moodustab 7% kõigist konstruktsioonidest, on loetud agendid, mis esindavad lihtrahvast kõrgemat sotsiaalset klassi, kõrgemal positsioonil olevaid ametnikke ja jumalikest agentidest madalamaid olendeid, kellel on siiski võim muude inimeste üle ja kas negatiivne või positiivne autoriteet, mis annab neile voli käskida ja teha lasta, vähem iseloomustab neid lubamine, teha andmine ja palumine.

Enim kasutusi – koguni 68% – on jälle *laskma*-verbiga, mis autoriteedirühmas väljendab enamasti käsku:

- (59) ***PHarao lasckis** omma pagkara ülles+pohma.* (S IV lk 297)
- (60) *Ado tahtis ennast seka wabbandada, et ta haige olli ; agga **Herra laskis** tedda wäggise moisa **tua**.* (A 28)

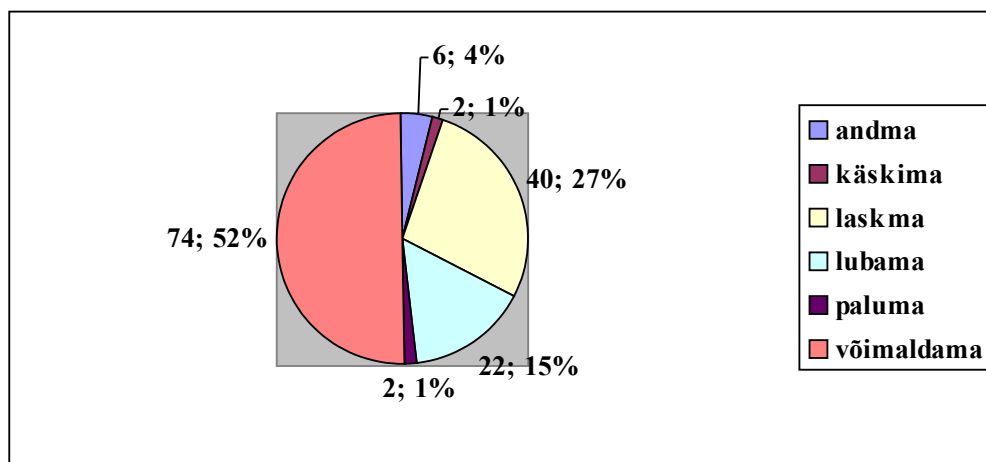
Teine sellele rühmale iseloomulikum põhiverb on *käskima*:

- (61) *Ja leidis ühhe Juda-mehhe, Akilas nimmi, se olli Pontussest pärrit, kes olli hilja Italia-maalt tulnud omma naese Priskillaga, sepärrast et **Keiser Klaudius olli käsknud** keik Juda-rahwast Roma linnast **ürraminna**; nende jure läks temma.* (P 1739 Ap, 18. 2)

Paaris lauses on põhiverbiks *andma, paluma ja lubama*:

- (62) *Kes peab siis öigust moistma, torrises Jaan tagga järrel, kui **Üllem** ei moista, nago olleks temmal teine usk kui keik ma-+ +ilmal, isse näitab ommeti mehhe ollewad, kes ennast **pilkada ei anna**, ja kes ehk mitto lahkingi wallo katsnud - ei sedda moista!* (1817-Holtz_54)
- (63) *Oinas uskus kelmi juttu, ja Reinowadder lissas weel jure: "Lahkudes **pallus** mind **kun:ingas** mõnda salla asja pärrast weel teadust **anda**."* (1850-Kreutzwald_lisa2_5)
- (64) *Kui näiteks kuu lõpul tekib tsehhis plaani täitmisega raskusi ja õppijad pakuvad oma abi koolitundide ajal, ei ole **brigadir** või **tsehhomeister** sellega kunagi nõus ega **luba puududa**.* PRO1980\tot0001

Abstraktne tegija

Joonis 8. Agent eri verbide puhul: abstraktne tegija

Abstraktse tegijaga rühmas on tegemist elutu agendiga, milleks võib olla ka mingi abstraktne mõiste või nähtus. Sellise agendiga permissiivkonstruktsioone on kokku 146 ehk 9% kogu materjalist. Eriti iseloomulik on elutu agendi seondumine *võimaldama*-verbiga – selliseid kasutusi on 52% objektilise agendiga konstruktsioonidest.

- (65) *Uue tehnika edukas **juurutamine on võimaldanud teostada** suures ulatuses rahvamajanduse edasist tehnilist ümbervarustamist ning tõsta palju jõukulu nõudvate ja raskete tööde mehhaniseerimise taset.* AJA1950\ed0004
- (66) *Õnnelik **leid** Rõuge kirikukroonikast **võimaldas** O. Kuningal seda 1977. a. pisut **täpsustada**.* TEA1980\sttt0004

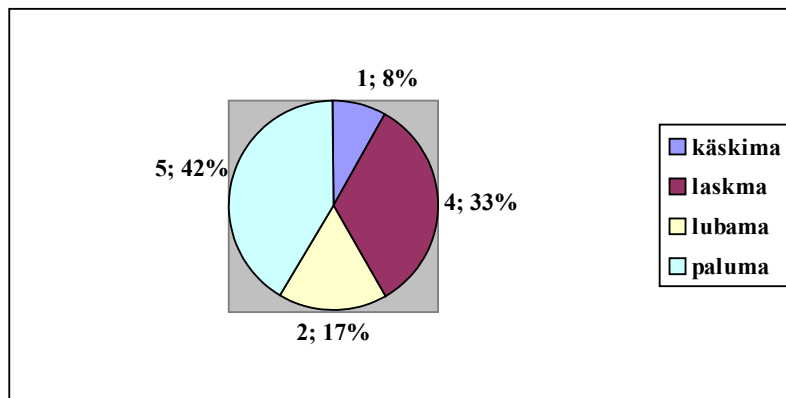
Küllalt sageli esineb elutu agent ka *laskma*- ja *lubama*-verbiga:

- (67) *Kabi pao+pu koort, keeta sedda wee sees et wessi saab koggone pruniks, selle weega pesse sedda paise igga+pääw kaks+kord puhtaks ; sest se+samma koor tombab hawa kokko, ei lasse sedda müddaneda, ja aitab et ta terweks saab.* (LÕ83)
- (68) *Agga kassin aeg ei lubba kõik tempusid siin ülles+ +tunnistada.* (1850-Kreutzwald_38)

Palju harvem on elutu agendiga tegu *andma*- ja *käskima*-põhiverbiga konstruktsioonides:

- (69) *Arwaste on wanna paise sees üks hea mädda, agga se peab ollema, kui <lk 83> paise peab terweks sama ; saggedaste jookseb üks kibbe wessi paise seest, mis ei anna terweks sada, waid agga sedda paise sööb, siis on tarwis et paise saab kuiwaks tehtud.* (LÕ83)
- (70) *Kas õhutab see rohtunud ja unustusse jäetud maatiikk teda mingitele arupidamistele või mitte, kas lauavirnade seisund koputab ta südamele ja käsib midagi ette võtta.* ILU1980\stkt0020

Institutsioon

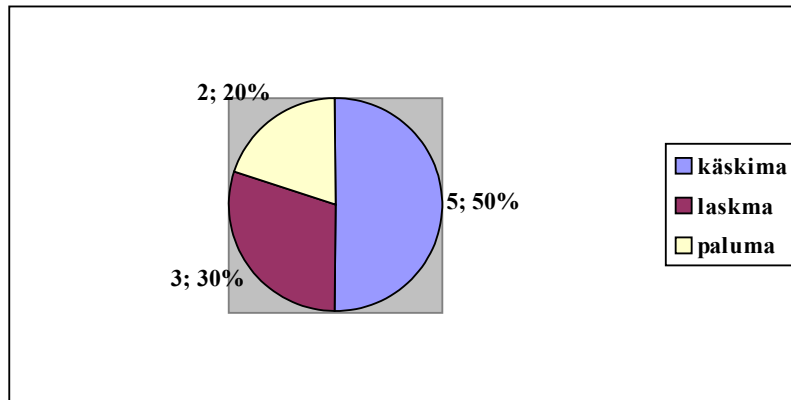

Joonis 9. Agent eri verbide puhul: institutsioon

Väikse rühmana eristusid sellise agendiga konstruktsioonid, kus raamlause subjektiks on inimeste rühm, ühtse tervikuna toimiv institutsioon, mis võib agendina seostuda verbidega *paluma*, *laskma*, *lubama* ja *käskima*:

- (71) *Üks kuu enne saadet teeb televisioon laialdaselt teatavaks, kes on järjekordse <<Foorumi>> külaline, ning palub televaatajaid saata küsimusi ja ettepanekuid.* PRO1980\tot0008
- (72) *Ühisus laskis garnituuri ümber ehitada isesõitjaks.* POST1930\post030
- (73) *Emä kõneles minuga, ajasin teda ära, aga ta ei läinud, waid rääkis ikka lennukitest ja seletas, et nad ei tee meile midagi, riik ei luba neil meile midagi teha.* ILU1980\stkt0001
- (74) *Kas olled omma kaswataja wasto ka nenda ninna+ +tark? küssis Kohhus, ja käskis tedda kambri min~na.* (1817-Holtz_23)

Muinasjututegelane

Joonis 10. Agent eri verbide puhul: muinasjututegelane

Kõige väiksema semantilise rühma moodustavad muinasjututegelast märkivad agendid, keda esineb Kreutzwaldi muinasjuttudes:

- (75) *Kriimsilm* issand vihkab mind kõigest süddamest ja **kässib** naist, mind ammastega **kinni piddada**, et ma pakko ei peaseks. (1850-Kreutzwald_lisa1_8)
- (76) *Kallewi*+ **poeg kaskis** neid liggemale **astuda**... (1850-Kreutzwald_lisa2_37)
- (77) *Reinowadder* kärratses rõemsast sõbradega, jõi puddeli õllut ja puntsi, **laskis** ennast **kiita** ja akkas siis teele walmistama. (1850-Kreutzwald_lisa2_65)

Kui vaadelda agendi ja konstruktsioonis kasutatud permissiivverbi seoseid, võib näha, et enamasti on põhiverbiks ka muidu enim kasutatud *laskma*. See pole aga nii kõigi semantiliste rühmade puhul, vaid eri agenditüübid kalduvad eelistama üht või teist põhiverbi. Kõige silmatorkavam on see jumaliku agendi puhul, kuid ka kõik teised agendid, kus enim konstruktsioone on *laskma*-verbiga, on selle kasutuskordade arv suurem kui teistel permissiivverbidel kokku. *Laskma*-verbi kasutus on ülekaalus viies agendirühmas: juba nimetatud jumalik agent (81% kõigist sellise agendiga konstruktsioonidest), inimrühm (79%), pronominaalne agent (68%), autoriteet (68%) ja isik (58%). Umbisikulistes lausetes on enim (37% konstruktsioonidest) kasutatud põhiverb *kaskima* ja abstraktse tegijaga konstruktsioonides on põhiverbiks sageli (52% juhtudest) *võimaldama*.

Laskma-verb seondub ainsa põhiverbina kõigi agenditüüpidega, teiste verbide kohta seda siinse töö ainese põhjal väita ei saa. Vaid nelja agendirühmaga seondub *võimaldama*, teistel verbidel nii tugevaid eelistusi ei ole.

Tabel 14. Agendi ja põhiverbi seosed.

agent/verb	andma	käskima	laskma	lubama	paluma	võimaldama
umbisik	17	39	16	21	7	2
jumal	40	56	429	2	---	---
inimrühm	4	---	35	3	2	---
isik	12	19	94	14	21	2
pronominaal	28	47	287	7	33	16
autoriteet	3	27	78	2	3	---
abstraktne tegija	6	2	40	22	2	74
institutsioon	---	1	4	2	5	---
muinasjutu-tegelane	---	5	3	---	2	---

2.3.3. Toimija

Permissiivkonstruktsioon hõlmab kaht sündmust: 1) lubamis- või käskimissündmus vormistatakse pöördelise verbivormiga, mida siinses käsitluses nimetame konstruktsiooni põhiverbiks, ja 2) loa või käsuga kaasnev sooritamis(sündmus), mida väljendatakse infinitiiviga. Pindstruktuuris on esiplaanil lubamine/käskimine, mille subjekt vormistub alati nominatiivselt, süvastruktuuris on teise sündmusena oluline lubatu või kästu sooritamine. Loale/käsule reageerija – siinses käsitluses REAKTORi ehk TOIMIJA –

vormistamine varieerub. Vanale kirjakeelele iseloomuliku käändekasutuse kõikuvuse tõttu on võimalike vormivariantide hulk üsna suur. Siinses töös käsitletud vormide hulka on suurendanud eesti keele käändevormide homonüümia. Juhtudel, kui sõna kuju põhjal pole olnud võimalik üheselt otsustada selle käänet, on loodud kõiki variante arvestav vaheühm, kuna eesti vanas kirjakeeles on toimija vormina võimalikud olnud nii nominatiiv, genitiiv kui ka partitiiv. Lisaks toimija sünteetilisele väljendamisele on varasemates eestikeelsetes tekstides olnud kasutusel ka toimija analüütiline vormistamine *läbi*-adpositsioonifraasiga.

Infinitiiviga märgitud sündmuse tegelikku sooritajat võidakse vormistada ka muude käändevormidega peale nominatiivi. See on tingitud pindstruktuuri raamist, kus subjekti kohta täidab lubaja/käskija ja reaktorile jääb sekundaarne roll.

Toimija võib jääda ka eksplitseerimata. Sel juhul on luba/käsk suunatud kas üldisikule või lause varem mainitud osalistele:

(78) ***Käskis** se üllempelik tedda kantsi **wia**, ja ütles, et tedda piddi piitsaga kiusatama; et ta woiks teäda sada, mis sü pärrast nemmad nenda temma peäle kissendasid.* (P 1739 Ap, 22. 24)

(79) *Kui wanna+ +mees moisa sai, **laskis** herrat **palluda**, kas lasseks omma ette tulla.* (1838-Manteuffel_55)

Täitmata toimijakohaga konstruktsioonide osakaal on analüüsitud materjalis 40%. Siiski peab rõhutama, et süvastruktuuris on toimija alati olemas, pindstruktuuris ei pruugi see lihtsalt argumendina vormistuda. Edasises analüüsis on käsitletud neid konstruktsioone, milles toimija argumendikoht on pindstruktuuris täidetud. Toimija vormistumist aluseks võttes saame eristada järgmisi rühmi:

- 1) sünteetiline vormistus – toimijat märgib kindel kääne (897 esinemisjuhtu);
- 2) analüütiline vormistus – toimija vormistamisel kasutatakse adpositsioonifraasi (26 esinemisjuhtu).

Sünteetilise vormistuse puhul tekib lisaks kolm rühma, kus pole sõnakuju põhjal selge, millise käändega on tegemist: 1) sõnad, mille nominatiiv ja genitiiv on samakujulised (9 juhtu); 2) sõnad, mille kolm esimest käänet on samakujulised (20 juhtu); 3) sõnad, mille genitiiv ja partitiiv on kirjas samakujulised (21 juhtu).

Eksplitseeritud toimija käänded permissiivkonstruktsioonides jagunevad järgmiselt:

Tabel 15. Toimija kääne.

Allikas/ Toimija	n	g	p	n/g	n/g/p	g/p	all	ade	abl	ela	läbi	VA
Müller 1600–06	16	9	24		3	2	2	1		3	7	9
Stahl 1632–49	84	49	115	9	16	12	32	22	2	19	15	11
Blume 1662	3						1	1				3
Helle 1732	1						2	1				3
Piibel 1739	13	4	63			1	12			2	3	7
Hupel 1766–67	10		24		1	2	9	1		1		7
Arwelius 1782–87	18		21				8					3
Holtz 1817	1		35				5					3
O.W.Masing1818			1									1
O.W.Masing 1820							1					1
Manteuffel 1838	6		6			2	3					4
Kreutzwald 1840	2		14				9					3
Schüdlöffel 1844			2									1
Kreutzwald 1850	7		25									2
1930aja			7			1	1			1		4
1930ilu			4			1		4		1		4
1950aja			1					12				2
1950ilu			3					9				2
1960aja	1		2					3		1		4
1960ilu	1		1				3	11		1		5
1970aja			5					12				2
1970ilu			4					7		1		3
1980aja								9				1
1980esbi		1	1				2	12				4
1980ilu			1					9				2
1980pop			1					6				2
1980pro			1				2	6				3
1980tea			2				1	5				3
KOKKU	163	63	363	9	20	21	93	131	2	30	25	

Tabeli viimases veerus (VA) on märgitud variantide arv ühes allikas. Nagu näha, on toimija käändevormi varieerumine eriti ulatuslik meie kirjakeele algusaegadel, Mülleri ja Stahli tekstides, kus on kasutatud vastavalt 9 ja 11 erinevat vormi. Varieeruv on vormikasutus ka 1739. aasta piiblitõlkes ja Hupeli „Lühikeses õpetuses”. Osalt võib selle põhjuseks olla kirjameeste rahvus ja keeleoskus, *läbi*-adpositsiooni puhul on tegemist tõlkevastega saksa keele *durch*-konstruktsioonile:

- (80) *Jssand lasse omma sanna keickes paigkas / **lebbi** sünno **süllaset** / öigkest kuhlutama / wabbast / awwalickust / puchtast / walgkest / ninck selgkest / O armas Jssand / sel paharettil keela / süuno armo tulle / süttita meije sees / lebbi sünno Pöha waima+ +armo ninck heldusse. (S II lk 242)* *HERR laß dein Wort / an allem ort / **durch** deine **Knecht** / verkündigen recht / frey offenbahr / rein / lauter vnd klar / Ach lieber HERR / dem Sathan wehr / deiner liebe Brunst / entzünd in vns / durch deines heiligen Geistes Gnad vñ Gunst*

Läbi-adpositsioonifraasi on toimija vormistamiseks kasutatud kokku 25 korda, mis moodustab 3% kõigist eksplitseeritud toimijaga kasutusjuhtudest.

Ka elatiivi kasutamine toimija käändena on tingitud saksa eeskujust:

- (81) *CHrist meije Jssand Jordani jure tullis / omma Jssa tachtmisse perrast põhast **Johannessest** hendes lasckis ristima / omma teggo / ninck ammetti töitada / sehl tachtis temma meile sehtma öhe pessemisse / erra+ +pessema keickest pattust / erra+ +hupputama kahs se kibbeda surma / lebbi om~a hēdesse werre / ninck reijat / se sündis öhe uhe ello perrast . (S II lk 57)* *CHrist vnser HErr zum Jordan kam / nach seines Vaters willen / von. **Johannes** die Tauffe nam / sein Werck vñ Ampt zu erfüllen / da wolt er stiffen vns ein Bad / zu waschen vns von Sünden / ersäuffen euch den bitteren Todt / durch sein selbs Blut vnd Wunden / es galt ein newes Leben.*

Viimane lause on ühtlasi näiteks selle kohta, et mitte alati ei ole *laskma*-verbi kasutus tingitud saksakeelsest *lassen*-verbist, eestikeelne *laskma* on kasutusel ka siis, kui vastav verb lähtekeeles puudub.

Kui tänapäevases keelekasutuses on toimija nominatiivivorm tingitud impersonaali või imperatiivi kasutamisest, siis vanemas kirjakeeles on selle kõrval muidki põhjuseid, kuigi ka seal on põhiverbi imperatiivi korral tarvitatud nominatiivi. Laused (82) ja (83) illustreerivad imperatiivse põhiverbiga konstruktsioone, (84) ja (85) muid nominatiivse vormistusega toimija juhte:

- (82) *Jssa / lasse münnul **sünno arm sündima** / sinna ep ollet weel üchteki pattuse erra+pölgknut / ke sünno pohl hend põhrnut / minna tullen / erra heita münd mitte erra / erranis wotta münd wasto sünno poja JEsusse CHristusse perrast / se on münno pattut kandnut / münno ehs maxnut / ninck münd sünno kahs leppitanut. (S IV lk 301)*
- (83) ***erra lascket needt pattut wallitzema** teije hendesse iho sees. (SLS lk 116)*
- (84) *Mey\.:e Pagkanat piddame kz Iumala ta=enama, eth Iumall **nedt Pattut eb mitte las=ze wallitzeda.** Müller 17.6.28*
- (85) *Agga kun:inga wihha süttis põllema, kui ta Hintsil õnnetust kuulis; ta ähwardas üllekohtuse rebbasele mõrtsuka surma, **laskis** silmapilgul **om:a nõumehhed kokko astuda** ja küsis nende käest: mis nuhtlust nurjatumale pididi mõistetama? (1850-Kreutzwald_34)*

Nominatiivse reaktori esinemissagedus on suurem tabeli algusotsas, 19. sajandi keskpaigani ei esine seda vaid kahe vaadeldud autori – O. W. Masingu ja G. H. Schüdlöffeli tekstides.

20. sajandi kirjakeele korpusest kogutud materjalis leidus vaid kaks nominatiivikasutust, üks impersonaalses lauses ja teine imperatiivse põhiverbi korral:

(86) *Samal põhjusel lastakse parimad tähtajad talvviļjakülviks mööduda ka Sulevi, 1. Mai, Edasi jt. kolhoosides.* AJA1960\rh0061

(87) *Tookord oli ta laudalakas jumalat palunud, et kui see on minu pattude pärast, võta minu hing, aga lase süütu laps terveks saada!* ILU1960\ilu0014

Genitiivsetena on toimijat sageli vormistanud Stahl, kellel see on sageduselt kolmas toimija käändevorm partitiivi ja nominatiivi järel:

(88) *Hedda sel / ke omma lehhembesse lassep ilma+aigkas tõhdt tegkema / nick ep annap temmal mitte temma paleka.* (SLS lk 186)

Peale Stahli on genitiivset toimijat tarvitanud ka Müller, neli kasutusjuhtu leidub piiblitõlkes, üks Kreutzwaldil ja üks 20. sajandi aineses. EKSSi järgi on *laskma* 1. põhitähendus 'lubama, võimaldama, mitte takistama' ja 1b tähendus 'kuhugi v. kuskilt pääsema' ja näitelausena antakse muuhulgas *Laske lapsed õue hullama*. See on üks neid tähendusi, kus infiniitivormina saab esineda *ma*-infiniitiv, mis annab konstruktsioonile inhoatiivse tähendusvarjundi:

(89) *Juba 9. aprillil lasid nad Quislingi esinema Norra ringhäälingusse, mille kaudu ta end uueks peaministriks kuulutas, oma <<valitsuse>> nimekirja ette luges ja mobilisatsiooni ning igasuguse vastupanu sakslastele lõpetada käskis.* (ESBI1980\tet0003)

40% reaktoritest on vormistatud partitiivis. See on suurim käänderühm ning seda on kasutanud enim autoreid. Üldse ei leidu partitiivset toimijat vaid 1980. aastate ajakirjandustekstides, kus toimija vormiks on alati adessiiv, ning Blume ja Helle tekstides, kuid kaks viimast on uurimisaineses esindatud üsna väiksemahuliselt. Kuni 19. sajandi keskpaigani on partitiiv olnud eelistatuim toimija kääne, selgem muutus adessiivse toimija kasuks on märgatav alates 1950. aastatest. Kui 1930. aastate ajakirjandustekstides on enim kasutatud veel partitiivi, siis kaks aastakümnet hiljem on see suhe juba adessiivi kasuks. Mõni näide partitiivse toimija kohta:

(90) *Minna käksin tedda warsti ommad käed ja jallad soja wee sees piddada, ni sojalt kui ta woiks kannatada, ning ni mitto+kord kui ta süggeles ; monne päwa pärrast sai temma terweks.* (LÕ151)

- (91) *peame veel siin külmas keldris see päev olema ehk lubataks öösel **meid** siit väljuda aga...*
ILU1970\ilu0020
- (92) *Neljandamal paewal, ja wiendamal lassed sa omma **last** saggedaste ommad käed külmas wees piddada ja seäl sees solkida, ehk kui laps alles pissuke ja rummal on, siis wiskad sa üht haljast asja wagna täie külma wee sisse, ja lassed **lapsokest** saggedast jälle wee seest wälja wotta. (A 44-45)*

Vaherühma, mis arvestab eesti keele käändevormide homonüümiaga, kuuluvad laused (93) – nominatiiv/genitiiv, (94) – nominatiiv/genitiiv/partitiiv ja (95) – genitiiv/partitiiv:

- (93) *Nüdt lasseme meije **temma** sihn magkama / ninck lehme keick+sudda omma tee / walmistame hendes suhre hole kahs / sest se surm tullep meile se kombel. (S II lk 166)*
- (94) *teie sate kurbaks, heidate meelt ärra, jate laisaks, lassete omma **maia** raisko min\-na, ning se tüddi mis teil nüüd on, sadab teid ennam ning ennam lia+jomisse peäle. (LÕ111)*
- (95) *Sai hobbone sahha ette, löi käega laudja peäle ja ütles: Kañnata körwikenne, lasseb Jummal **wilja** kaswada, ma tassun omma wiljaga se waewa kätte. (1838-Manteuffel_13)*

Allatiivseid toimijakasutusi on 93 ehk 10% analüüsitud ainesest. Selliseid kasutusjuhte on suhteliselt rohkem tabeli algusotsas, mis näitab, et vanemas kirjakeeles on allatiivne toimija olnud tavapärasem kui hilisemates tekstides. 20. sajandi aineses on allatiiv võrdlemisi harv:

- (96) *Ja nüüd läks Jürri Praua ette ja andis **temmale** sedda Kirja luggeda, ning Tio kui- [m] Se+ +sinnane laul käib sel wisil: (1817-Holtz_69)*
- (97) *Taewa Jssa pühha tahtmist möda, ei antud mo lapselikko **süddamele** ennam sedda römo maitsta: weel wimist korda ihho silmadega issa ellusad palged nähha sada; – issa olli sel sammal ommikul enne koito ilmast lahkund, ja jo surno rüdis laua peäl, kui tuppa astusin. (1840-Kreutzwald_21)*
- (98) *Minna pean kindlaste usckma/ eth se Taiwane Jssa meddi palwe heldest on wasto wotnut / ninck kuhlnut: Sest temm issi on **meile** kescknut palluma / ninck tootanut / eth temma meid tahap kuhlma / Amen / Amen / se on / töddest / töddest / se peap ninda sündima. (S I lk 21)* *Das ist: Das ich soll gewisse sein / solche bitte sind dem Vater im Himmel angenehme vnd erhöret / denn er selbst hat **vns** geboten also zu beten / vnd verheissen / das er vns wil erhören / Amen / Amen / das heist / Ja / Ja / es sol also geschehen.*

Stahli näite varal võib oletada, et adessiivi on kasutatud saksa keele daativi vastena. Nagu on Georg Mülleri ja Heinrich Stahli kohakäändeid analüüsides täheldanud Kristiina Ross, kasutab Stahl allatiivi ja adessiivi läbiseigi (Ross 1997: 194), neil tähenduslikult vahet tegemata. Permissiivkonstruktsioonides on ta allatiivi kasutanud siiski pisut rohkem kui adessiivi.

Adessiivi kasutamissagedusega seoses ilmneb vastupidine tendents: eesti kirjakeele algperioodil on adessiivi tarvitanud arvestataval hulgal Stahl, teiste autorite tekstides leidub

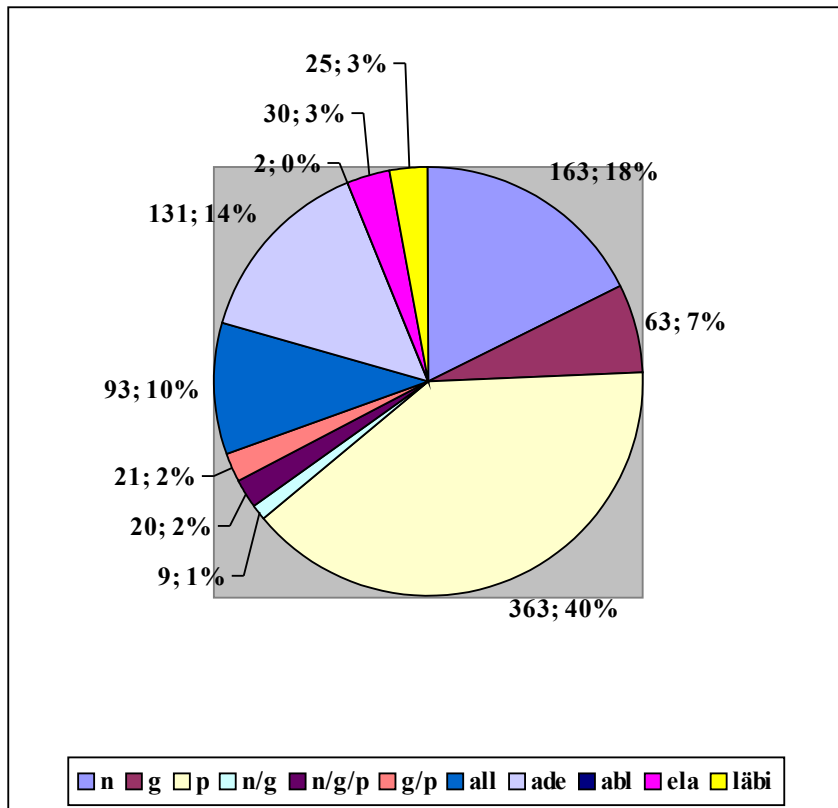
vaid üksikuid kasutusjuhte. 1930. aastatest alates on toimija adessiivsena vormistatud kõigis tekstiliikides. Adessiiv on kasutussageduselt kolmas kääne, see moodustab oma 131 kasutusjuhuga 14% siinse töö ainesest.

- (99) *On nüdt Jummal **sel kurratil** lubbanut / ninck lascknut sündima / eth sinna se+sinnase ahastusse kannatat / peat sinna mitte se Kurrati / erranis Jum\~ala pehle wallatama / ninck mitte erra+heitma tem\~a witz / ep kahs kannatamatta olla temma nuchtlusse alla / sedda wehhemb ebbelema:* (S IV lk 116)
- (100) *"Me kinnitame Teile, seltsimees Stalin, et Tartu linna töötajad, koondudes veelgi tihedamini meie kuulsusrikka bolševike partei ümber, paljastavad lõpuni kõik kodanlikud natsionalistid ja nende kaasosalised ega luba **neil** pidurdada edukat edasiliikumist kommunismi poole," öeldakse tervituses.* AJA1950\ed0005
- (101) *Kui **direktoril** paluti alla kirjutada aktile võimla ventilatsiooni puudumise kohta, siis ta ägestus ja leidis, et see polevat tema asi.* AJA1950\ed0023

Stahli tekstides leidub kaks ablatiivse toimija kasutusjuhtu:

- (102) *Se Jssand on teije kahs / eth teije temma kahs ollete / ninck kus teije tem~a otzite / sahp temma hend **teilt** löidma lasckma: Sahte teije agkas temma perrale jetma / sihs sahp temma teid kahs perrale jetma.* (S IV lk 184)
- Der HErr ist mit euch / weil jhr mit jhm seydt / vnd wenn jhr jhn sucht / wird er sich **von euch** finden lassen; Werdet jhr jhn aber verlassen / so wird er euch auch verlassen.*
- (103) *Tahap sünd sihs sünno Südda sündima / sihs woit sinna temma waickistama / eth Jummal suhremb on / kudt sünno Südda / ninck Syrachi kahs ütlemä: O kui on se Arm sest Jssandast ni suhr / ninck lassep hend armolickult löidma / **neilt** / ke temma pohle hend pöhrwat.* (SLS lk 698)
- Wil dich dein Hertz verdammen / so 1. Joh. 2. 30. kanstu es stillen / weil Gott grösser ist / alß dein Hertz / vnd mit Syrach sagen: O wie ist Syr. 17. 28. die Barmhertzigkeit des HErrn so groß / vnd lest sich gnädig finden / **denen** / so sich zu jhm bekehren.*

Ablatiiv on esimeses näites saksa *von* + daativi tõlkevasteks ja ka teise lause *denen* (mitmuse daativ) on eesti keeles vormistatud ablatiivina.

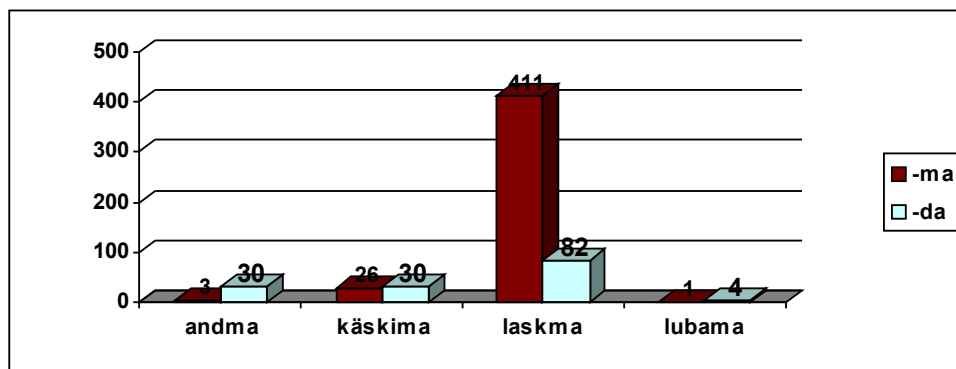

Joonis 11. Toimija vormistamine permissiivkonstruktsioonis.

2.3.4. Infinitiiv

Infinitiiv väljendab seda tegevust, mida agent lubab, käsib või laseb teha. Selle konstruktsiooniosalisena võivad esineda nii *ma-* kui *da-*infinitiiv, kusjuures viimane täidab seda funktsiooni vaikimisi, *ma-*infinitiiv aga lisab konstruktsioonile alustamise lisatähenduse.

Infinitiivi varieerumist saab kirjeldada vaid 17. sajandi saksamõjuliste tekstide alusel. *Ma*-infinitiivi kasutus permissiivkonstruktsioonis väljendab tegevuse algust, kuid varasemas keeles (Stahli ja Blume tekstides) on seda varieeritud ka selliste verbide puhul, millega see tänapäeva kirjakeeles võimalik pole (*andma*, *käskima*). Selle üheks põhjuseks on peetud saksa keele mõju tekstide tõlkimisel, kus supiin võidi üldistada saksa infinitiivi esimeseks tõlkevasteks (Habicht 2001: 47).

Joonis 12. **Stahli infinitiivikasutus.**

Mingit süstemaatilist ühe või teise infinitiivi eelistamist sinne analüüs ei tuvastanud. Stahl kasutab ka muude võrdsete tingimuste korral (kõneviis, kõneliik, agendi morfoloogiline kategooria) kord üht, kord teist infinitiivi (vrd 104 ja 105). Kuigi infinitiivi valikut ei saa üldjuhul siduda verbiga, sest sama põhiverbi puhul on ta kasutanud mõlemat infinitiivi, on *laskma*-verbiga konstruktsioonides silmatorkavalt rohkem supiinikasutust (vt joonis 12).

(104) *Se taiwa ninck kahs se mah / ollet sinna Jssand Jum\~al kinnitanut / sünno Kühnal **lasse** meile selgkest **paistma** / meije südda sakut süttitut / sünno oigke armo / ninck uscko sees / ommanick otza kindel ollema / se ilm lasse ickas nurrisema. (S II lk 142)*

(105) *keickede waggade Jssa / pohitzetut sahkut sünno nimmi / **lasse** sünno rickusse meile **tulla** / sünno tachtminne techko meid waggax / anna leiba / anna andix needt pattut / <lk 192> üchtekit kurjus se süddame süttitako / pehsta meid keickest heddast. (S II lk 191)*

(106) *Ninck temma **on** meile **kescknut kuhlutama** selle rahwalle / ninck tunnistada / eth temma on sehdtut lummalalt üx sundija neist ellawast / ninck neist surnust. (S III lk 64)*

Analüüsitud aineses on *ma*-infinitiivi tänapäevasest kasutusest hälbival moel tarvitanud kaks autorit: Stahl ja Blume. Ka 20. sajandi tekstides leidub üksikuid supiinitarvitusi, kuid siis on konstruktsioonil tegevuse alustamise lisatähendus:

(107) *Juba 9. aprillil lasid nad Quislingi esinema Norra ringhäälingusse, mille kaudu ta end uueks peaministriks kuulutas, oma <<valitsuse>> nimekirja ette luges ja mobilisatsiooni ning igasuguse vastupanu sakslastele lõpetada käskis. ESBI1980\tet0003*

K. Habicht väidab G. Mülleri jutlustele ning A. Saareste ja A. R. Cederbergi tekstikogumikule viidates, et *käskima* + *-da* on 17. sajandil olnud üldine ja juurdunud kasutus (Habicht 2001: 195):

(108) *SE Issand on meile kescknut / kuhlutada selle rahwalle / ninck tunnistada / eth temma on sehdtut Iummalast / üx sundija neist ellawast / ninck seist surnust. (Stahl HH III lk 85)*

Stahlil leidub erandlikult ka kasutust *käskima* + *-ma*, mis võib tugineda tema enese arusaamale „õigest” infinitiivivormist:

(109) *Ninck temma on meile kescknut kuhlutama selle rahwalle / ninck tunnistada / eth temma on sehdtut Iummalalt üx sundija neist ellawast / ninck neist surnust. (Stahl HH III lk 64)*

Erinevalt Stahlist kasutab Blume ühe ja sama verbi korral üht infinitiivi, *laskma*-verbiga seostub tal supiin ja *andma*-verbiga *da*-infinitiiv. Samas on tema tekstide kaheksa konstruktsiooniga esindatud materjal liiga napp, et teha usaldusväärseid järeldusi.

2.4. Permissiivse propositsiooni väljendamine sugulaskeeltes

Võrdlemaks permissiivsuse väljendusvahendeid eesti, soome ja ungari keeles otsisin Interneti-sõnastikust <http://dictionary.reference.com> välja eesti keele permissiivverbide vasted inglise keeles, et saada lähtepunktiks mingis neljandas keeles näitelaused, mida siis emakeelseil kõnelejail eesti, soome ja ungari keelde tõlkida lasta. Sõnastik andis eesti keele permissiivverbidele vasteks hulga sõnu koos näitelausetega, mille hulgast valisin välja need, mida saaks eesti keelde tõlkida permissiivkonstruktsiooni kasutades. Järgnevate lausete tõlkimiseks muidki võimalusi, aga permissiivse lausesisu edastamise üldised tendentsid ilmnesis sellegipoolest. Tõlkijaid oli igas keeles kümnekond ja natuke varieerus seetõttu ka sõnakasutus. Siinse töö tarbeks on välja valitud sellised tõlkevormistused, mida esines enim. Laused on valitud nii, et eesti keele permissiivverbe aluseks võttes tuleks välja sama lausesisu väljendamise võimalused soome ja ungari keeles.

1. He allowed me to enter.

Keel	Lause	Välj.vahend
ung	<i>Megengedte, hogy bemenjek</i> lubama-PRET-3SG et sisse minema-KONJ-1SG	Konjunktiiiv
sm	<i>Hän päästi minut sisään.</i> tema-NOM laskma-IND-IMPERF-3SG mina-AKK sisse	Muu
ee	Ta lubas mul siseneda.	Permissiiv

2. Playing football in the street is not allowed.

ung	<i>A focizás nincs megengedve az utcán.</i> jalgpallimäng olema-NEG lubama-PRET-TUD ART tänav-SUPERESS	Modaal
sm	<i>Kadulla ei saa pelata jalkapalloa.</i> tänav-AD NEG-IMPERS tohtima-INF mängima-INF jalgpall-PAR	Modaal
ee	Tänaval ei ole lubatud jalgpalli mängida.	Permissiiv

3. He ordered me to stand up.

ung	<i>Megparancsolta, hogy álljak fel.</i> käskima-PRET-3SG et püsti tõusma-KONJ-1SG	Konjunktiiiv
sm	<i>Hän käski minun nousta seisomaan.</i> tema käskima-IMPERF-3SG mina-GEN tõusma-INF seisma-INF	Permissiiv
ee	Ta käskis mul püsti tõusta.	Permissiiv

4. He was invited to speak at the meeting.

ung	<i>Felkérték, hogy beszéljen a találkozón.</i> paluma-PRET-3PL et kõnelema-KONJ-3SG ART koosolek-SUPERESS	Konjunktiiiv
sm	<i>Hänet oli kutsuttu puhumaan kokouksessa.</i> tema-AKK kutsuma-PLUSK rääkima-INF koololek-INESS	Muu
ee	Tal oli palutud koosolekul sõna võtta.	Permissiiv

5. I asked her to help me.

ung	<i>Megkértem, hogy segítsen nekem.</i> paluma-PRET-1SG et aitama-KONJ-3SG mina-DAT	Konjunktiiiv
sm	<i>Pyysin häntä auttamaan minua.</i> paluma-IMPERF-1SG tema-PAR aitama-INF mina-PAR	Muu
ee	Ma palusin, et ta mind aitaks./ Ma palusin teda mind aidata	Permissiiv

6. I command you to leave the room immediately!

ung	<i>Megparancsolom, hogy azonnal hagyd el a kaskima-1SG et kohe lahkuma-KONJ-2SG ART szobát! tuba-AKK</i>	Konjunktiiiv
sm	<i>Käsken sinun poistua huoneesta välittömästi!</i> kaskima-1SG sina-GEN lahkuma-INF ruum-ELAT otsekohe	Permissiiv
ee	Ma käsin sul otsekohe ruumist lahkuda!	Permissiiv

7. I told him to go away.

ung	<i>Megmondtam neki, hogy menjen el.</i> ütlema-PRET-1SG tema-DAT et ära minema-KONJ-3SG	Konjunktiiiv
sm	<i>Käskin hänen mennä pois.</i> kaskima-IMPERF-1SG tema-GEN minema-INF ära	Permissiiv
ee	Ma käskisin tal ära minna./ Ma palusin tal lahkuda.	Permissiiv

8. I will not have you wearing clothes like that!

ung	<i>Nem hagyom, hogy ilyen ruhát hordj!</i> NEG laskma-1SG et selline riietus-AKK kandma-KONJ-2SG	Konjunktiiiv
sm	<i>En anna sinun käyttää tuollaisia NEG-1SG andma sina-GEN kasutama-INF selline-PL-PAR vaatteita! riie-PL-PAR</i>	Permissiiv
ee	Ma ei luba sul selliseid riideid kanda!	Permissiiv

9. I'm having a tooth (taken) out.

ung	<i>Kihúzatom egy fogamat.</i> välja tõmmata laskma-1SG üks hammas-1SG-AKK	Faktitiiv
sm	<i>Poistatan yhden hampaani.</i> ära võtma-CAUS üks-GEN hammas-1SG-GEN	Kausatiiv
ee	Ma lasen hamba välja tõmmata.	Permissiiv

10. My aunt's legacy permitted me to go to America.

ung	<i>A nagynéném öröksége lehetővé</i> ART vanatädi-1SG pärandus-3SG võimalik-TRANSL <i>tette, hogy Amerikába menjek.</i> tege-ma-PRET-3SG et Ameerika-ILL minema-KONJ-1SG	Konjunktiiiv
sm	<i>Tätini perinnön avulla pääsin</i> tädi-1SG pärandus-GEN abi-ADESS pääsema-IMPERF-1SG <i>Amerikkaan.</i> Ameerika-ILL	Muu
ee	Mu tädi pärandus võimaldas/lasi mul Ameerikasse minna.	Permissiiv

11. People using this library are requested not to talk.

ung	<i>Kérjük a könyvtárat használoktól,</i> paluma-1PL ART raamatukogu-AKK kasutaja-ABL-PL <i>hogy ne beszélgessenek.</i> et NEG vestlema-KONJ-3PL	Konjunktiiiv
sm	<i>Pyydämme kirjaston käyttäjiä välttämään</i> paluma-1PL raamatukogu-GEN kasutaja-PL-PART vältima-INF <i>puhumista.</i> rääkimine-PART	Muu
ee	Raamatukogu külastajatel palutakse mitte rääkida.	Permissiiv

12. Permit me to answer your question.

ung	<i>Engedd meg, hogy válaszoljak a lubama-IMP-2SG et vastama-KONJ-1SG ART kérdésedre. küsimus-2SG-SUBLAT</i>	Konjunktív
sm	<i>Anna minun vastata kysymykseesi. andma-IMP-2SG mina-GEN vastata-INF küsimus-ILL-2SG</i>	Permissiiv
ee	Luba mul sinu küsimusele vastata.	Permissiiv

13. The teacher set a test for her pupils.

ung	<i>A tanár tesztet íratott a diákokkal. ART õpetaja test-AKK kirjutada laskma-PRET-3SG ART õpilane-INSTR-PL</i>	Faktitiiv
sm	<i>Opettaja piti õpilailleen kokeen. õpetaja pidama-IMPERF-3SG õpilane-PL-3SG-ALL eksam- GEN</i>	Muu
ee	Õpetaja lasi õpilastel testi kirjutada.	Permissiiv

Väljendusvahendite põhjal saab laused jaotada viide rühma: permissiivkonstruktsiooniga, modaalsed, konjunktiiivse kõrvallausega, sünteetilise faktitiivse sõnatuletusega, kausatiivse verbiga ja muude vahenditega. Tabelis 16 on esitatud lausete tõlkelahendused keelte kaupa.

Tabel 16. Permissiivse propositsiooni väljendamise vahendid eesti, soome ja ungari keeles.

keel/ lause nr	ungari keel	soome keel	eesti keel
1	konjunktiiv	muu	permissiiv
2	modaal	modaal	permissiiv
3	konjunktiiv	permissiiv	permissiiv
4	konjunktiiv	muu	permissiiv
5	konjunktiiv	muu	permissiiv
6	konjunktiiv	permissiiv	permissiiv
7	konjunktiiv	permissiiv	permissiiv
8	konjunktiiv	permissiiv	permissiiv
9	faktitiiv	kausatiiv	permissiiv
10	konjunktiiv	muu	permissiiv
11	konjunktiiv	muu	permissiiv
12	konjunktiiv	permissiiv	permissiiv
13	faktitiiv	muu	permissiiv

Tõlkelausetest selgub, et kolm suuremat soome-ugri keelt väljendavad sama propositsiooni üpris erinevalt. Seejuures on arusaadavalt suurem sarnasus eesti ja soome keele vahel, kus kasutatakse permissiivsuse väljendamiseks enim permissiivverbi ja infinitiivi kombinatsiooni, mida ungari keeles üldse ei kasutatud, sest see pole keelele nii omane kui palju sagedasem ja loomulikum kõrvallause imperatiivikasutus (konjunktiivikasutus).

Ungari imperatiivi funktsioone on analüüsinud Tiina Rütmaa (Rütmaa 2004: 244–252). Lisaks imperatiivi põhifunktsiooni väljendamisele täidab ungari imperatiiv ka konjunktiivi ülesandeid, nii et kõrvallause predikaadi imperatiivivorm tuleneb pealause predikaadi teatud semantilistest tunnustest. Nagu siinsetestki tõlgetest näha, vastab ungari imperatiivse predikaadiga kõrvallausele eesti keeles infinitiivikonstruktsioon lihtlause, nt

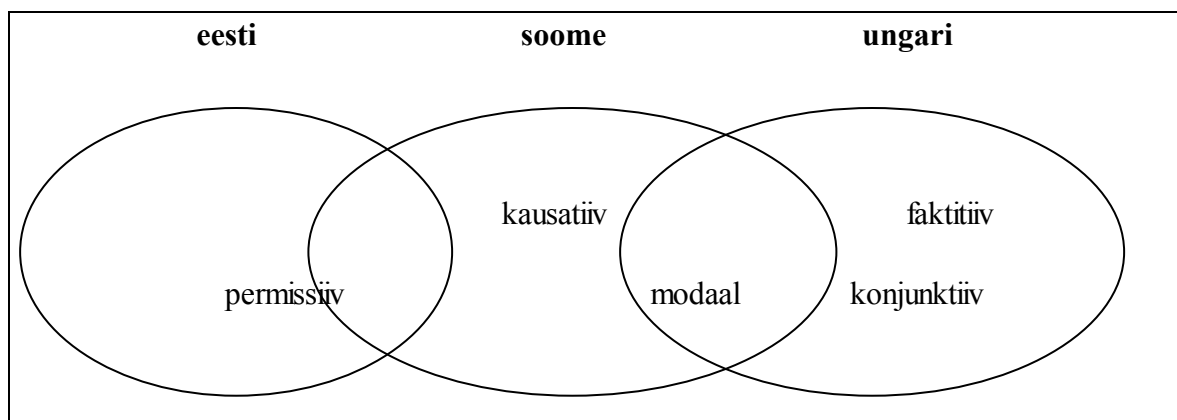
A nővér **megengedte**, hogy **bemenjünk** a beteghez 'Õde **lubas** meil haige juurde **minna**'.

Lubamise või võimaluse väljendamine on üks tähtsamaid semantilisi tunnuseid, mille puhul kõrvallause predikaat on imperatiivis. (Rütmaa 2004: 245)

Teha laskmise väljendamiseks on ungari keeles soome ja eesti keelega võrrelduna eriomane faktitiivne sõnatuletus, mis võimaldab sünteetiliselt edasi anda seda, mida eesti ja soome keeles harilikult analüütiliselt väljendatakse. Faktitiivsus on seejuures eranditult teha laskmise väljendamise vahend. Eesti keele permissiivsuse süsteemi seisukohalt on faktitiivsus permissiivsuse alaliik.

Muud väljendusvahendid permissiivkonstruktsiooni ja ungari keele konjunktiivsuse kõrval esinevad vähem ja tõenäoliselt on ka nende lahenduste puhul olemas võimalus permissiivse konstruktsiooni kasutamiseks.

Väljendusvahendite ühisosa ja erinevuse kolmes soome-ugri keeles võtab kokku joonis 13:

Joonis 13. Permissiivse propositsiooni väljendamine eesti, soome ja ungari keeles.

Kokkuvõte

Permissiivkonstruktsiooni olulisimaks vormiliseks tunnuseks on kaks verbi – pöördelises vormis lubava või käskiva tähendusega põhiverb ja infinitiiv, mis seonduvad permissiivlause teiste, fakultatiivsete argumentidega.

Permissiivne propositsioon hõlmab kaht sündmust: lubamis- või käskimissündmust, mida vormistab pöördeline verbivorm koos fakultatiivse agendiga, ja sooritamissündmust, mida väljendatakse infinitiivi ja fakultatiivse reaktori e toimijaga (loale või käsule reageerija).

Siinse magistritöö analüüsi aluseks oli 1534 konstruktsiooni 17.–20. sajandi eesti kirjakeele tekstidest. Korpuse kogusuuruseks oli 1 788 545 sõnet, kusjuures ulatuslikumalt oli esindatud uuritava perioodi algus ja lõpp ehk 17. ja 20. sajand.

Sajandite lõikes osutus permissiivkonstruktsioon kõige sagedasemaks 18. sajandi vaimulikes ja didaktilise sisuga tekstides, suhteliselt sageli esineb konstruktsioon aga ka 19. sajandi tekstides, mis on samuti didaktilised. Harvem esineb permissiivkonstruktsiooni 17. sajandi autoritel ja kõige vähem 20. sajandi tekstide paljususes.

Töös on kirjeldatud eesti permissiivkonstruktsiooni omadusi ja arengut: millises vormis ja missugused osalised selles esinevad ning kuidas seda on kirjakeele tekstides kasutatud alates 17. sajandist kuni 20. sajandi lõpuni. Konstruktsiooni osalised on tüüpjuhul agent, põhiverb (*andma, käskima, laskma, lubama, paluma, võimaldama*), toimija ja infinitiiv.

Obligatoorsed elemendid on põhiverb ja infinitiiv. Impersonaalses lauses jääb agent eksplitseerimata. Paljudel juhtudel on agent järeldatav ainult verbi pöördevormist. Toimija eksplitseerimata jätmise põhjuseks on permissiivsuse üldisikuline suunatus või selle konkreetsele toimijale suunatuse ebaolulisus. Infinitiiviks on tüüpiliselt *da*-infinitiiv. Tänapäeva eesti keeles annab supiini kasutus konstruktsioonile inhoatiivse

lisatähenduse, kuid 17. sajandi kirjakeeles on mõlemat vormi kasutatud läbiseigi ilma tähendusliku erinevusega – selline varieerumine on selgelt ajastuomane. Selle põhjuseks võis olla kirjapanijate vähene keeletundmine ja lähtumine saksa keelest vaimulike tekstide tõlkimisel.

Kuna meie kirjakeele algusaja tekstid on tõlkelised, saksastus vaimulik eesti keel pärast reformatsiooni üsna kiiresti. Heinrich Stahli tekstide kaudu sugeneb eesti kirikukeelde muuhulgas saksapärasest infiniit- ja modaalkonstruksioonide kasutust.

Permissiivkonstruktsiooni põhiverbina esineb enim *laskma*, mis kannab kahesugust permissiivsust: lubamist ja teha laskmist ehk käskimist. *Laskma*-verbi konstruktsioonid moodustavad 64% kogu ainesest. Teistest põhiverbidest on mõnevõrra rohkem esindatud *käskima*, ülejäänute kasutussagedus on suhteliselt väike ja ühtlane. *Paluma*-verb võetakse permissiivsena kasutusele 18. sajandil ja *võimaldama* ilmub kasutusse alles 20. sajandi tekstides.

Lause grammatilise agendi ehk permissiivverbi subjekti semantiline analüüs näitas, et neil juhtudel, kui agent on eksplitseeritud, on loa või käsu allikaks enamikul juhtudest jumal (kolmandik kogu ainesest). See tulemus taandub usutekstide ülekaalukusele siinses valimis. Kokku eristus üheksa rühma, mis suuremast väiksemani on järgmised: jumal (33%), pronominaalne agent – järeldatav ainult verbivormist (27%), isik (11%), abstraktne tegija (10%), autoriteet (7%), umbisik (7%), inimrühm (3%); institutsioon (1%), muinasjututegelane (1%). Võrreldes eri agentide seondumist põhiverbidega, selgus, et ainsa verbina esineb kõigi agentidega *laskma*, olles eriti iseloomulik jumalikule agendile, inimrühmale ja autoriteedile, aga ka pronominaalsele agendile. *Võimaldama* esineb tüüpiliselt abstraktse tegijaga lausetes.

Permissiivkonstruktsiooni teine fakultatiivne element – toimija – on huvitav selle poolest, et selle vorm varieerub üsna tugevalt. Selline varieerumine on iseloomulikum meie kirjakeele varasemale perioodile, tänapäevaks on vormivariandid ühtlustunud. Toimija esineb uuritud aineses kõige sagedamini partitiivi vormis, teisel kohal on adessiiv, peale selle leidub aga koos vormihomonüümiat arvesse võtvate vaheühmadega veel üheksa muud võimalust, sealhulgas üks mittekäändeline analüütiline vormistusjuhtum.

Mõnevõrra on töös vaadeldud permissiivse propositiooni väljendamist soome ja ungari keeles. Selle võrdluse tulemusel selgus, et kui soome keelel on sarnasusi mõlema keelega, siis eesti ja ungari keelel puutepunkt puudub, kuna viimane kasutab permissiivse lausesisu väljendamiseks keelele infinitiivikonstruktsioonist omasemate vahenditena faktitiivset verbituletust ja kõrvallause konjunktiivsust.

Permissiivkonstruktsiooni abil väljendatakse inimkogemuse seisukohalt olulist aspekti – kellelgi teisel midagi teha laskmist. Juba meie kirjakeele algusaja tekstides olemasolev konstruktsioon on tänapäevaks vormilt ühtlustunud ning selle kasutus küllaltki sage.

Lühendid

ABL	ablatiiv
ADESS, ade	adesiiv
AKK	akusatiiv
ALL, all	allatiiv
ART	artikkel
CAUS	kausatiiv
DAT	daativ
ELAT, ela	elatiiv
g, GEN	genitiiv
ILL, ill	illatiiv
IMPERF	imperfekt
IMPERS	impersonaal
IND	indikatiiv
INESS	inessiiv
INF	infinitiiv
INSTR	instrumentaal-komitatiiv
KONJ	konjunktiiv
n, NOM	nominatiiv
NEG	negatsioon
p, PAR	partitiiv
PL	pluural
PLUSK	pluskvamperfekt
PRET	preteeritum
S I	H. Stahli Kodu- ja Käsiraamatu I osa
S II	H. Stahli Kodu- ja Käsiraamatu II osa
S III	H. Stahli Kodu- ja Käsiraamatu III osa
S IV	H. Stahli Kodu- ja Käsiraamatu IV osa
SG	singular
SLS	H. Stahli Leyen Spiegel
sm	soome keel
SUBL	sublatiiv
SUPERESS	superessiiv
TRANSL	translatiiv
TUD	<i>tud</i> -partitsiip
ung	ungari keel

Materjali allikad

1817-Holtz = Otto Reinhold von Holtz. Luggemissed Eestima Tallorahwa Moistususe ja Süddame Juhhatamiseks. Talliinas, trükkitud J. H. Gresseli kirjadega, aastal 1817.

1838-Manteuffel = Peter von Manteuffel 1838. Aiawite peergo walgussel.

1840-Kreutzwald = Friedrich Reinhold Kreutzwald 1840. Wina-katk : Üks tähhele pannemise wäärt jut, mis wanna ning noore rahwale juhhatusseks ja kassuks wälja on antud.

1850-Kreutzwald = Friedrich Reinhold Kreutzwald 1850. Reinowadder Rebbane.

A = Friedrich Gustav Arwelius 1782 ja 1787 Üks Kaunis Jutto- ja Öppetusse-Ramat. Söbbra polest, meie maa-laste heaks, ja nendele röömsaks ajawiiteks koggutud ja kokko pandud, kes aeglaste öppiwad luggema.

AJA = ajakirjandustekstid

Blume = Christoph Blume 1662. MATTHAI JUDICIS kleines Corpus Doctrinae.

ESBI = esseed ja biograafiad

<http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/Myller/myllerj.htm>.

ILU = ilukirjandustekstid

Knüppfer = Georg Magnus Knüppfer 1837. Öppetusse ramat Saksama lamba-karjastele.

LÕ = August Wilhelm Hupel 1766–1767. "Lühhike öppetus"

Masing 1818 = Otto Willem Masing 1818. Pühhapäwa Wahhe-luggemissed.

Masing 1820 = Otto Willem Masing 1820. Jutlus mis Priusse kulutamisse päwal.

Masing 1839 = Carl Johannes Masing 1839. Monned Kennad Luggud töeste sündinud asjadest, Ma-rahwa mele heaks ja hinge kassuks kokkokirjutud. Essimenne ande.

Müller = Georg Mülleri jutlused 1600–1608.

P 1739 = Piibli Ramat/ se on keik se Jummal Sanna

POP = populaarteaduslikud tekstid

PRO = propagandatekstid

S I = Heinrich Stahl 1632. Hand und Hauszbuches Für die Pfarherren und Hauszväter Ehstnischen Fürstenthumbs, Erster Theil. TÜ eesti keele õppetooli vana kirjakeele korpuse tööversioon.

S II = Heinrich Stahl 1637. Hand- und Hauszbuches Für die Pfarherren/ und Hauszväter Ehstnischen Fürstenthumbs, Ander Theil. TÜ eesti keele õppetooli vana kirjakeele korpuse tööversioon.

S III = Heinrich Stahl 1638. Hand- und Hauszbuches Für die Pfarherren und Hauszväter Esthnischen Fürstenthumbs, Vierdter und Letzter Theil. TÜ eesti keele õppetooli vana kirjakeele korpuse tööversioon.

S IV = Heinrich Stahl 1638. Hand und Hauszbuches Für die Pfarherren/ und Hauszväter Ehstnischen Fürstenthumbs, Ander Theil. TÜ eesti keele õppetooli vana kirjakeele korpuse tööversioon.

Schwelle = Johann Schwelle 1844. Mönned juttud nortele ja wannadele armsaks aja wiiteks.

Schüdlöffel = Gustav Heinrich Schüdlöffel 1844. Toomas Westen, Lapo rahwa uso ärataja Norra maal.

SLS = Stahl, Heinrich 1641 ja 1649. Leyen Spiegel. TÜ eesti keele õppetooli vana kirjakeele korpuse tööversioon.

TEA = teadustekstid

TH = Anton Thor Helle 1732. Kurtzgefaszte Anweisung Zur Ehstnischen Sprache.

Kirjandus

Auwers, Johan van der, Vladimir A. Plungian, 1998. Modality's semantic map. Linguistic Typology 2: 79–124.

Croft, William, D. Alan Cruse 2004. Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

EKSS = www.keelevaara.ee

Fillmore, Charles 1989. Grammatical Construction Theory and the Familiar Dichotomies – Language Processing in Social Context, R. Dietrich and C.F.Graumann (Editors).

Fried, Mirjam, Jan-Ola Östman 2004. Construction Grammar: A Thumbnail Sketch. – Construction Grammar in a Cross-Language Perspective. M. Fried, J.-O. Östman (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 11–86.

Goldberg, Adele E. 1995. Constructions: a Construction Grammar Approach to Argument Structure. Chicago: The University of Chicago Press.

Goldberg, Adele E. 2003. Constructions: a new theoretical approach to language. – TRENDS in Cognitive Sciences, pp. 219–224. <http://tics.trends.com>

Goldberg, Adele E. 2006. Constructions at work. The nature of generalization in language. Oxford: Oxford University Press.

Habicht, Külli 2001. Eesti vanema kirjakeele leksikaalsest ja morfosüntakstilisest arengust ning Heinrich Stahl'i keele eripärast selle taustal. Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 10. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Habicht, Külli 2002. Vana kirjakeele uurimine. – Emakeele Seltsi aastaraamat nr 48, lk 135–165.

- Hegedűs, Rita 2005.** Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Heine, Bernd, Tania Kuteva 2002.** World Lexicon of Grammaticalization. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hennoste, Tiit 1997.** Eesti keele sotsioperioodid. Üldpilt. – Pühendusteos Huno Rätsepale. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 7, lk 45–66.
- <http://dictionary.reference.com>
- http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/Tekstid_alg/
- Kasik, Reet 2001.** Analytic causatives in Estonian. – Estonian: Typological Studies V, ed. by M. Ereht. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 18. Tartu, lk 77–122.
- Klettenberg, Reet 2004.** Permissiivkonstruktsioonid vanemas eesti kirjakeeles. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele õppetoolis.
- Laanekask, Heli 2004.** Eesti kirjakeele kujunemine ja kujundamine 16.–19. sajandil. Dissertationes philologiae estonicae Universitas Tartuensis 14. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Leino jt = Leino, Pentti, Ilona Herlin, Suvi Honakanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino, Maija Vilkkumaa 2001.** Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblical verbikonstruktioissa. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Leino, Jaakko 2003.** Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 900. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lill, Anne 1988a.** Christoph Blume ja XVII sajandi eesti kirjakeel. Keel ja Kirjandus nr 1, lk 7–17.
- Lill, Anne 1988b.** Christoph Blume ja XVII sajandi eesti kirjakeel. Keel ja Kirjandus nr 2, lk 90–102.
- Masing, Uku 1999.** Eesti vanema kirjakeele lood. Tartu: Ilmamaa.

- Metslang, Helle 2000.** Reflections on the Development of a Particle in Estonian. – Estonian: Typological Studies IV, ed. by M. Ereht. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 14. Tartu, lk 59–86.
- Newman, John 1996.** Give. A Cognitive Linguistic Study. Cognitive Linguistic Research 7. Mouton de Gruyter. Berlin. New York.
- Pajusalu, Renate, Pille Penjam 2006.** Konstruktsioonigrammatika. – Teoreetiline keeleteadus Eestis 2, lk 144–155. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Paul, Toomas 1999.** Eesti piiblitõlke ajalugu. Esimestest katsetest kuni 1999. aastani. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi Toimetised nr. 72. Tallinn: Emakeele Selts.
- Ross, Kristiina 1995a.** Ülemlaulu tõlkest esimeses eestikeelses Piiblis. – Akadeemia 1, lk 3–29.
- Ross, Kristiina 1995b.** Verbivormide tõlkest esimeses eestikeelses täispiiblis. – Läänemere rahvaste kirjakeelte ajaloost. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 1, lk 176–189. Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.
- Ross, Kristiina 1997.** Kohakäänded Georg Mülleri ja Heinrich Stahli eesti keeles. – Pühendusteos Huno Rätsepale. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 7, lk 184–201.
- Ross, Kristiina 1999.** Mis on see ise: tekst, tagapõhi, isikupära, lk 9–30. Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.
- Ross, Kristiina 2005.** Keskaegse eesti libakirjakeele põhjendusi ja piirjooni. Emakeele Seltsi aastaraamat 51, lk 107–129.
- Ross, Kristiina 2006.** Mida me teame keskaegsest vaimulikust eesti keelest? Eesti teoloogilise mõtlemise ajaloost. Sissejuhatavaid märkusi ja apokrüüfe. Koostaja Riho Altnurme. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 6–16.
- Routledge dictionary of language and linguistics 1996.** Hadumod Bussmann; translated and edited by Gregory Trauth and Kerstin Kazzazi. London; New York: Routledge.

- Rüütmaa, Tiina 2004.** Imperatiivi funktsioonid ungari kõrvallauses ja nende eesti keelde vahendamise võimalusi. – Toimiv keel II. Töid rakenduslingvistika alalt. Tallinn, TPÜ kirjastus, lk 244–252.
- Tamm, Anne** = <http://www.helsinki.fi/~jaaleino/workshop/tamm.pdf> Tamm 2004
- Tragel, Iona 1999.** Verbi *andma* kognitiivlingvistiline analüüs. Magistritöö. Tartu. Käsikiri TÜ eesti keele õppetoolis.
- Tragel, Iona 2003.** Eesti keele tuumverbid. Dissertationes linguisticae Universitatis Tartuenssis 3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- ÕS 2006** = www.keelevara.ee
- Östman, Jan-Ola 1988.** Konstruktiokielioppi. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1988. J.-O. Östman, U. Nikanne, K. Jokinen, K. Wiik (eds.). Helsinki: The Linguistic Association of Finland, s.173-187.
- Östman, Jan-Ola, Mirjam Fried 2004.** Historical and Intellectual Background of Construction Grammar. – Construction Grammar in a Cross-Language Perspective. M. Fried, J.-O. Östman (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 1–10.
- Östman, Jan-Ola, Mirjam Fried 2005.** The Cognitive Grounding of Construction Grammar. – Construction Grammars: Cognitive Grounding and Theoretical Extensions. J.-O. Östman, M. Fried (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 1–13.

On Permissive Constructions in the Written Estonian Summary

The permissive construction expresses allowing and enabling but also the concepts of request, command or letting somebody do, which belong to the same network with the abovementioned notions. The construction consists of the main verb with the meaning of allowing, enabling, commandment or request, the *da*-infinitive (or *ma*-infinitive in the old written Estonian) and has a stable argument structure. It is characteristic of the construction that the addressee of the command or request (in contemporary language use mainly in adessive) is present:

Ema lasi lastel pidupäeva puhul

Mother-NOM-SG let-IPFV-3SG child-ADE-PL red.letter.day-POSS-SG occasion-ADE-SG

kauem üleval olla.

late-COMP up-ADV be-INF

‘On the occasion of the red-letter-day the mother let the children stay up later’

This master’s thesis gives an overview of the following: a) the description of permissive construction in written Estonian and b) the form of the members of the construction (the agent, the actor and infinitive) is. The theoretical background of the study is construction grammar (Goldberg 1995) and the study has been modelled on Jaakko Leino’s dissertation on the permissive constructions in Finnish.

When comparing the constructions of written sources of the 17th, the 18th and the 19th centuries to the language use of the 20th century language use represented in the Corpus of Written Estonian, it can be seen that the relative importance of the verb *laskma* (“to let”) in permissive constructions has considerably decreased. Instead, *võimaldama* (“to enable”) a new derived verb is used; in addition the usage of *lubama* (“to allow”) and *paluma* (“to ask for”) has become more frequent. *Lubama* (“to allow”) has taken over many meanings of allowing of the verb *laskma* (“to let”). The case of the actor varies

less as well.

The obligatory arguments in the central scheme of the permissive constructions occurring in the written Estonian include the main verb and the infinitive; the agent and the actor – the logical members of permission, request or command – can remain implicit. When it comes to forming the actor, a great variation in the case form is observed.

In the texts of the most productive author of the 17th century – Heinrich Stahl – and of the somewhat more moderately represented Christoph Blume supine has also been used in permissive constructions alongside the *da*-infinitive, while only the *da*-infinitive has been used by Müller and in the other texts. As it can be assumed from the nature of the 17th century texts, the agent is most often a divine creature.

The question of the origin of the construction requires further research. In general, the Estonian and German sentences match word for word and it can be presumed that the German text has been the model for forming the permissive construction.

Lisa 1. Permissiivkonstruktsiooni sagedus analüüsitud allikates

Allikas	Sõnesid	Konstruktsioone	Sagedus: 1 konstruktsioon x sõne kohta
Müller	121 309	114	1064
Stahl	652 992	588	1110
Blume	37 185	8	4648
17. sajand kokku	811 486	710	1143
Helle	11 809	6	1968
Piibel	87 654	156	561
Hupel	35 757	63	567
Arvelius	51 039	73	699
18. sajand kokku	186 259	298	652
Holtz	38 736	57	679
Masing	32 372	5	6474
Knüpfner	14 459	0	---
Manteuffel	15 320	28	547
C.J. Masing	5949	0	---
Schüdlöffel	6597	5	1319
Schwelle	11 056	0	---
Kreutzwald	47 545	88	540
19. sajand kokku	172 034	183	935
ajakirjandus 1930	40 168	26	1544
ilukirjandus 1930	42 454	19	2234
ajakirjandus 1950	39 091	25	1564
ilukirjandus 1950	41 756	22	1898
ajakirjandus 1960	38 567	11	3506
ilukirjandus 1960	37 946	27	1405
ajakirjandus 1970	44 386	28	1585
ajakirjandus 1980	43 766	24	1824
esseed ja biograafiad 1980	50 173	27	1858
ilukirjandus 1980	49 911	27	1849
populaarteadus 1980	47 433	34	1395
propaganda 1980	45 743	30	1525
teadus 1980	47 980	28	1714
20. sajand kokku	618 766	347	1783

Lisa 2. Permissiivkonstruktsiooni sageduse pingerida

Allikas	Sõnesid	Konstruktsioone	Sagedus: 1 konstruktsioon x sõne kohta
Kreutzwald	47 545	88	540
Manteuffel	15 320	28	547
Piibel	87 654	156	561
Hupel	35 757	63	567
18. sajand kokku	186 259	298	652
Holtz	38 736	57	679
Arvelius	51 039	73	699
19. sajand kokku	172 034	183	935
Müller	121 309	114	1064
Stahl	652 992	588	1110
17. sajand kokku	811 486	710	1143
kõik kokku	1 788 545	1534	1165
Schüdlöffel	6597	5	1319
populaarteadus 1980	47 433	34	1395
ilukirjandus 1960	37 946	27	1405
propaganda 1980	45 743	30	1525
ajakirjandus 1930	40 168	26	1544
ajakirjandus 1950	39 091	25	1564
ajakirjandus 1970	44 386	28	1585
teadus 1980	47 980	28	1714
20. sajand kokku	618 766	347	1783
ajakirjandus 1980	43 766	24	1824
ilukirjandus 1980	49 911	27	1849
esseed ja biograafiad 1980	50 173	27	1858
ilukirjandus 1950	41 756	22	1898
Helle	11 809	6	1968
ilukirjandus 1930	42 454	19	2234
ilukirjandus 1970	49 392	19	2600
ajakirjandus 1960	38 567	11	3506
Blume	37 185	8	4648
Knüpfner	14 459	0	---
C.J. Masing	5949	0	---
Schwelle	11 056	0	---